

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

PREVENTIVNÍ A REPRESIVNÍ SYSTÉM NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH

Vedoucí práce: PsLic. Jan Vyhnálek
Autor práce: Zuzana Ďurkovičová
Studijní obor: Pedagogika volného času
Ročník: Třetí

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

31. března 2015

.....
Zuzana Ďurkovičová

Poděkování

Děkuji vedoucímu své bakalářské práce PsLic. Janu Vyhnálkovi za cenné rady, připomínky a metodickou pomoc při zpracování mé diplomové práce. Také děkuji Pavlíně Převrátilové za podporu a občasně konzultace. V neposlední řadě děkuji svým nejbližším, kteří mě podporovali a podporují ve všem, co dělám

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 PREVENTIVNÍ SYSTÉM DONA BOSCA	7
1.1 HISTORICKÉ VLIVY VZNIKU PREVENTIVNÍHO SYSTÉMU	7
1.1.1 Velká francouzská revoluce.....	7
1.1.2 Porevoluční dopad	8
1.2 HODNOTY JANA BOSCA, KTERÉ MU BYLY INSPIRACÍ.....	9
1.2.1 Láska.....	9
1.2.2 Pracovitost	10
1.2.3 Smysl pro Boha.....	10
1.2.4 Komunikace	10
1.3 PŘEDZVĚST V DEVÍTI LETECH.....	11
2 ZÁKLAD PREVENTIVNÍHO SYSTÉMU	12
2.1 ROZUM, NÁBOŽENSTVÍ, LASKAVOST.....	12
2.1.1 Rozum, rozumnost	12
2.1.2 Náboženství, víra	13
2.1.3 Laskavost, láska	14
2.1.3.1 Boží láska	14
2.1.3.2 Reálná láska.....	14
2.1.3.3 Intenzivní pedagogická láska	15
3 PREVENTIVNÍ VS. REPRESIVNÍ SYSTÉM.....	16
3.1 PREVENTIVNÍ SYSTÉM.....	16
3.1.1 Nevýhody preventivního systému	16
3.1.2 Výhody preventivního systému	17
3.2 REPRESIVNÍ SYSTÉM.....	17
3.2.1 Nevýhody represivního systému.....	18
3.2.2 Výhody represivního systému	18
4 VÝCHOVA	19
4.1 HISTORICKÝ POHLED NA VÝCHOVU AŽ PO SOUČASNOST	19
4.2 VÝCHOVNÍ ČINITELE	20
4.2.1 Pedagog (vychovatel)	20
4.2.2 Vychovávaný jedinec.....	21
4.2.2.1 Fyzické předpoklady	21
4.2.2.2 Psychické předpoklady.....	21
4.2.2.3 Sociální předpoklady.....	21
4.3 VÝCHOVNÉ PROSTŘEDKY A VZÁJEMNÁ KOMUNIKACE MEZI PEDAGOGY A ŽÁKY Z POHLEDU PREVENCE A REPRESY.....	22
4.3.1 Odměny a tresty	22
4.3.1.1 Odměny	22
4.3.1.2 Tresty	23
4.3.2 Komunikace	23
4.3.2.1 Pedagogická komunikace	24
4.3.2.2 Verbální komunikace.....	25
4.3.2.3 Neverbální komunikace.....	26
5 KVANTITATIVNÍ VÝZKUM.....	28
5.1 CÍL VÝZKUMU	28
5.2 VÝZKUMNÁ OTÁZKA	28
5.3 ZKOUMANÝ SOUBOR	28
5.4 METODIKA VÝZKUMU	30

5.5	INTERPRETACE DAT	30
5.6	VYHODNOCENÍ DAT	30
5.6.1	Postoj učitelů při komunikaci s žáky	30
5.6.2	Vztah učitele a žáka	32
5.6.3	Přítomnost učitele v blízkosti žáka	34
5.6.4	Trpělivé napomínání či trest	36
5.6.5	Působení učitele (prevence před tresty)	38
5.7	ZÁVĚR VÝZKUMU	41
	ZÁVĚR	44
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	45
	SEZNAM PŘÍLOH	47
	PŘÍLOHY	48
	ABSTRAKT	51
	ABSTRACT	52

ÚVOD

Téma Preventivní a represivní systém na Základních školách jsem si zvolila z více důvodů. V rámci svého výchovného působení jsem se dostala do Salesiánského střediska v Českých Budějovicích, o které jsem se začala postupně více zajímat. Salesiány založil Don Bosco, který se zasloužil i o vznik preventivního systému, a proto se středem mého zájmu stal i samotný preventivní výchovný systém.

Jelikož preventivní systém je stavěn do opozice represivního systému, bylo téma mé bakalářské práce jasné. Zjistit, který výchovný systém se v postojích učitelů k žákům odráží více.

Cílem této práce je popsat tyto dva výchovné systémy, jejich výhody a nevýhody jak pro vychovatele, tak i pro vychovávané. Na tuto teoretickou část bude navazovat výzkumný oddíl, jenž se pokusí zjistit, který ze zmíněných systémů se odráží ve větší míře v postojích učitelů k žákům na základních školách.

Celá práce je rozdělena do pěti kapitol: v první kapitole je popisován preventivní systém a historické události, které měly vliv na jeho vznik. Dále jsou zde charakterizovány Boscovy hodnoty, které mu byly inspirací právě ke vzniku preventivního systému a jeho salesiánům

Druhá kapitola popisuje tři hlavní pilíře preventivního systému – náboženství, lásku a rozum a jak tyto pilíře souvisí s výše zmíněnými hodnotami Jana Bosca.

Ve třetí kapitole je srovnáván preventivní výchovný systém a represivní výchovný systém. Jsou zde zmiňovány výhody i nevýhody jednotlivých systémů jak ze strany vychovatele, tak ze strany vychovávaného jedince.

Čtvrtá kapitola se zabývá výchovou a jejím postupným vývojem. Jsou zde také zaznamenáni výchovní činitelé a prostředky. Především je zde ale zmínka o komunikaci, která je rozdělena na pedagogickou, verbální a neverbální, a jejím odrazu v obou výchovných systémech.

Poslední kapitola popisuje vlastní kvantitativní výzkum, na jehož konci určíme, který z výchovných systémů je zastoupen v postojích učitelů na základní škole. Výzkum byl prováděn pomocí dotazníkového šetření na pěti základních školách, přičemž použitelným způsobem odpovědělo na celý dotazník 39 respondentů. Konečné výsledky budou interpretovány jedním stupněm třídění.

Jako základní zdroje byly použity *Salesiánský duch* od dona G. Aubryho, *Don bosco* od Teresia Bosca, *Psychologie pro učitele* od Jana Čápa a Jiřího Mareše, *Úvod do pedagogiky* od Vladimíra Jůvy st. a Vladimíra Jůvy ml., a *Pedagogická komunikace v teorii a praxi* od Aleny Nelešovské.

1 PREVENTIVNÍ SYSTÉM DONA BOSCA

Preventivní systém je výchovný styl, jenž vytvořil a užíval ve svém pastoračním působení s chudými chlapci katolický kněz Jan Bosco v Turíně v polovině 19. století.

Od té doby je preventivní systém využíván nejen salesiány, ale spoustou dalších salesiánských spolupracovníků. A nejen jimi.

K pochopení vzniku preventivního systému je důležité přiblížit si náladu a historické pozadí Itálie daného období. O vlivech vytvářející kontext ke vzniku preventivního systému spolu s Boscovou inspirací bude pojednávat první kapitola.

1.1 HISTORICKÉ VLIVY VZNIKU PREVENTIVNÍHO SYSTÉMU

Vše, co kolem nás vzniká a vznikalo, má své určité důvody. Právě proto smíme tvrdit, že i preventivní systém je ovlivněn dvěma hlavními událostmi. Těmito historickými událostmi jsou celkové politické a hospodářské změny v Evropě koncem 18. a začátkem 19. století.

1.1.1 Velká francouzská revoluce

Přestože se nám jde o historické pozadí Itálie, první z historických vlivů zaznamenáváme na přelomu 18. - 19. století ve Francii.

Přesněji roku 1789, kdy v Paříži díky pádu věžeňské pevnosti Bastila vypukla Velká francouzská revoluce, jež začala měnit podobu celého světa.¹ V té době byl králem Ludvík XVI., který byl znám svou nerozhodností. Když na něj padla vláda, byla Francie zadlužená a lidé začali z královny strany pociťovat finanční nejistotu. To jim nevyhovovalo, a tak se snažili tuto nejistotu nějak nabýt zpět, což byl problém, protože pro duchovenstvo a šlechtu to znamenalo vzdát se určitého dílu svého majetku. Nastal konflikt, král byl svržen a s ním i celá vláda.²

V průběhu let po svržení krále Ludvíka XVI. se ve Francii hlásili o moc různí vůdci a ne vždy to bylo přijatelnými metodami, převážně se jednalo o hromadné popravy na gilotině. V těchto letech si proti sobě Francie znepřátelila mnoho států Evropy, mezi nimiž byla i Itálie.³

Jedním z vůdců se stal mladičkový generál pocházející z Korsiky, Napoleon Bonaparte, který se sám později korunoval císařem. S jeho nástupem přicházela spousta vítězných bitev, mezi nimi bylo vtrhnutí do Itálie a porážení rakouských sborů. Díky

¹ Srov. BOSCO, T. *Don Bosco*. Řím: Prostampa, 1990, s. 14

² Srov. NĚMEC, V.; ČÍŽEK, T. *Velká francouzská revoluce*. [online]. ©2015 [cit. 2015-03-26]. Dostupné na WWW: <http://www.dejepis.com/ucebnice/velka-francouzska-revoluce/>

³ Srov. BOSCO, T. 1990, s. 15

vyhraným bitvám se z Napoleona stal významný vojevůdce, který vymáhal na italských krajích peníze a verboval spousty vojáků, kteří ve velkých počtech umírali.⁴ Po těchto úmrtích zbyl velký počet rozvrácených rodin, ve kterých zůstávaly vdovy bez manželů a děti bez otců.

Souměrnou rychlostí, kterou francouzské impérium i Napoleon rostli, tak i upadli a celá Evropa včetně Itálie byla zmožena, vypleněna a plná sirotků.⁵ Tyto děti bez rodičů a opory byly nuceny osamostatnit se a přežít jakýmkoliv způsobem. Tím se dostáváme k dalšímu z historických vlivů, jenž vedl k myšlence vzniku preventivního systému.

1.1.2 Porevoluční dopad

Druhým vlivem se stala neutěšená situace mladých, chudých lidí ve společnosti na počátku průmyslové revoluce,⁶ kdy lidskou sílu nahrazovaly stroje. Venkov byl zpusťšen a v důsledku toho se mnoho mladých lidí stahovalo do měst, kde plni naděje hledali práci. Tyto naděje byly většinou plané, protože mládež zde nenacházela vytoužené uplatnění a ztrácela jak domov, tak i ochranu okolního prostředí.⁷

Mladí lidé, kteří už nebyli podporováni rodinou, brzy ztráceli životní vzory, tudíž neměli nikoho, kdo by jim usnadnil orientaci ve společnosti a koho by mohli napodobovat.⁸ Neměli ani žádné zastání před zaměstnavateli, jež je vykořisťovali.⁹ V důsledku toho jich velké množství končilo na ulici bez střechy nad hlavou a bez práce.

Jakmile se objevil mladý nezaměstnaný člověk, okamžitě se přidal ke vzniklé skupině či partě, která mu poskytovala jistou ochranu. Nicméně často se členové party i skrze partu dostávali do konfliktu se zákonem.¹⁰ Zavřením těchto mladistvých se sice vyřešil problém, ale jen krátkodobě. Strážní se jich báli a tak je bili, a soužitím ve společných celách, kde velel ten s nejsilnějšími pěstmi, se učili jen dalšímu násilí. Mnozí z chlapců, kteří byli propuštěni, byli odhodláni se do vězení už nikdy nevrátit, ale téměř pokaždé se vrátili.¹¹

Jan Bosco při své pastorační praxi měl možnost navštívit věznice, kde zaznamenal mnoho mladých chlapců, kteří se potýkali se zákonem. Pečlivě pozoroval životy těchto hochů a to ho přivedlo k myšlence, že by se jim mohlo nějak pomoci. Jejich hlavním problémem bylo, že když byli propuštěni, neměli nikoho, kdo by se o ně postaral,

⁴ Srov. BOSCO, T. 1990, s. 15 - 16

⁵ Srov. BOSCO, T. 1990, s. 16

⁶ Srov. MOTTO, F. *Výchovný systém Jána Bosca*. Bratislava: Don Bosco, 2005, s. 25

⁷ Srov. Tamtéž, s. 25

⁸ Srov. BOSCO, T. 1990, s. 100 - 101

⁹ Srov. Tamtéž, s. 100

¹⁰ Srov. Tamtéž, s. 98

¹¹ Srov. Tamtéž, s. 102 - 103

a kdo by je podpořil v poctivém řemesle. Toho se don Bosco chytil, a tak se mu v hlavě usídlila myšlenka, že by hochy mohl svou přítomností podporovat.¹²

Přesný začátek svého díla spatřuje ve dni 8. prosince 1841. Byl to den, kdy se jako mladý kněz potkal s chlapcem – zedníkem Bartolomějem Garelim. Tento chlapec v přítomnosti dona Bosca dostal výprask od sakristiána Josefa Comottiho, poněvadž se chtěl účastnit mše svaté, ale schovával se v sakristii, ve které neměl co dělat. Janu Boscovi se toto bezpráví nelíbilo, tak se proti tomu ohradil a poslal sakristiána, aby hochy, který stihl utéci, přivedl zpět. Bosco navázal s hochem hovor a zjistil, že je sirotek, který neumí číst a psát, ani ho nikdo nevede k víře. Nabídl mu, že se stane jeho učitelem. Jeho první vyučování katechismu začalo po tomto rozhovoru modlitbou Zdrávas Maria. Sám Jan Bosco řekl: „*Všechny dary, které nám dalo nebe, jsou ovocem onoho prvního Zdrávas Maria, které jsem se modlil vroucně a s přímým úmyslem.*“ O tři dny později, v neděli, přišel Bartoloměj Garelli k Janu Boscovi a přivedl osm svých kamarádů. Tak začala první oratoř.¹³

1.2 HODNOTY JANA BOSCA, KTERÉ MU BYLY INSPIRACÍ

Základním zdrojem zkušeností ve výchově byl pro Jana Bosca jeho vlastní život. Velkou roli v něm zastupovala jeho zbožná matka Markéta. Byla to prostá venkovská žena, jež neuměla číst ani psát, i přesto dala Janovi několik hlavních charakterových rysů, a tím i samotnému preventivnímu systému.

1.2.1 Láska

Don Bosco svým hochům, z nichž velká část byli sirotci a hoši bez domova, nabízel vše, čím jej poznamenala rodina, ve které vyrůstal a která ovlivnila jeho mysl i srdce.¹⁴

To byl hlavní rys, který zdědil po své matce Markétě, která byla schopna svým třem synům dát vše, co ve svém věku potřebovali. Vlídnu a radostnou lásku matky, která ve dnech smutku připomíná, že své dítě má ráda už jen proto, že je její, i pevnou a nesmlouvavou lásku otce, jež učí být vytrvalým a zodpovědným člověkem. Byla vyrovnaná, neslevila z žádných svých požadavků, ale zároveň byla velice chápavá. Když řekla ne, myslela to vážně. V rohu kuchyně měla připravený obyčejný prut na výprask. Nikdy ho však nepoužila, ale ani ho neodstranila. Díky tomu se Jan naučil první podstatné hodnotě. Přísné a shovívavé lásce.¹⁵

¹² Srov. HROMÁDKO, J. *Preventivní výchovný systém Jana Bosca*. Praha, 2006. Diplomová práce. Karlova univerzita v Praze. Katolická teologická fakulta. Vedoucí práce V. Eliáš, s. 8

¹³ Srov. BOSCO, T. 1990, s. 105 - 108

¹⁴ Srov. BOSCO, T.; NANNI, C. 2006, s. 11

¹⁵ Srov. Tamtéž, s. 12

1.2.2 Pracovitost

Díky přístupu své matky se naučil hodnotě, kterou psychologové nazývají smysl pro společenství. Zjednodušeně to byla a je pracovitost. Už od osmi let pomáhal jako malý rolník své rodině s pracovními povinnostmi. To se odrazilo později i v prvním domě Dona Bosca, který byl zřízený pro mládež, kde nejhanlivějším oslovením pro chlapce bylo slovo lenoch.¹⁶

Od mala se pohyboval v prostředí, kde byla spousta lidí, a tak si velice zakládal na společenském životě. Vlastní mu byla také odvaha, kterou, aby dokončil své dílo, musel několikrát prokázat nejen představeným svého řádu, ale i Bohu.

1.2.3 Smysl pro Boha

Markéta své chlapce vedla k lásce k Bohu, a i když byla negramotná, učila je z paměti motlitbám. *„Když jsem byl ještě hodně malý, naučila mě maminka prvním motlitbám. Jakmile jsem byl schopen se přidat ke svým bratrům, chtěla, abych si s nimi ráno a večer klekl a modlili jsme se spolu...“*¹⁷

Smysl pro Boha se také stal další hodnotou, kterou si Jan Bosco osvojil. Právě náboženství se později stalo jedním z pilířů preventivního výchovného systému. Matka svým hochům, když se hádali nebo se ji pokoušeli obelhat, pokaždé řekla: „Pamatujte si, že Bůh vidí i vaše myšlenky.“ Nechtěla, aby Boha vnímali jako bytost, které by se měli bát, protože je potrestá, ale jako milujícího Otce.¹⁸ Tuto svou víru přenesla Markéta na malého Jana, který ji později šířil dál.

Markéta vždy dávala možnost svým chlapcům, aby se vyjádřili a aby s ní komunikovali, tím se dostáváme k další hodnotě.

1.2.4 Komunikace

Důležitá pro matku byla výchova formou dialogů. Děti mohly s matkou diskutovat o všem, co je zajímalo, a v klidu vyjadřovat svůj názor. I tento zvyk se objevil v Boscově systému ve změněném pojetí jako vzájemně se respektující, živý rozhovor mezi vychovatelem a vychovávaným.¹⁹ Právě na tomto umění komunikace postavil don Bosco další z pilířů, a tím je rozumnost.

¹⁶ Srov. BOSCO, T.; NANNI, C. 2006, s. 14

¹⁷ Srov. BOSCO, J. *Můj život pro mladé*. Praha: Portál, 2007, s. 16

¹⁸ Srov. BOSCO, T.; NANNI, C. 2006, s. 14

¹⁹ Srov. Tamtéž, s. 16 - 18

1.3 PŘEDZVĚST V DEVÍTI LETECH

Všechny výše vyjmenované hodnoty sice utvořily Boscovu osobnost, ale s odstupem času si uvědomil, že největší zásluhou pro své poslání mu byl sen, který se mu zdál již v devíti letech. Ve snu viděl na louce mnoho chlapců, kteří se prali a nadávali si. Když Jan uslyšel jejich rouhání, vůbec se mu to nelíbilo a vběhl mezi ně s tím, že je uklidní slovy a pěstmi. Vedle něj se objevil muž vznešeně oblečený a pravil: „Ne bitím, ale laskavostí získáš přátele.“ Pro Jana to bylo nepředstavitelné a těžké. Najednou se místo chlapců na louce objevila zvěř a ta se postupně změnila v beránky. Poté se vedle něj objevila žena, která mu řekla povzbudivá slova, že až nastane čas, vše pochopí. Když svůj sen vyprávěl, jediný, kdo mu byl oporou, byla matka, která v tomto snu viděla znamení, že se má Jan stát knězem. Touto cestou ho pak pomalu ale vytrvale vedla.²⁰

Později Jan vyhodnotil, že sen, který se mu zdál, byl jako Boží hlas, který mu naznačil, čemu se má věnovat. Tím se v něm probudil zájem o chudou mládež. Byl mu nastíněn výchovný systém včele s jeho pilíři: *náboženstvím, rozumem a laskavostí* a s tím i to, že jeho činnost bude křesťanská.

Nejen tento sen, ale celá Boscova rodinná výchova se stala základním kamenem v jeho činnosti a působení. Nevychoval jen druhé osoby, ale sám se druhými lidmi nechal vychovávat. Měl všechny v úctě, miloval je a důvěřoval jim.

²⁰ Srov. ALBERTI, P. *Světec Don Bosko*: Nové upravené vydání. Řím: Křesťanská akademie, 1977, s. 23

2 ZÁKLAD PREVENTIVNÍHO SYSTÉMU

Základem don Boscova celého počínání byla hřejivá a náročná láska. Mateřská a zároveň otcovská. Pracoval a vyžadoval pracovitost. Jeho činnost měla smysl a naplňovala život jeho i jeho chlapců. Bosco nejen že měl smysl pro Boha, ale probouzel ho i v druhých. Řídila ho nevypočítavá a ryzí rozumnost. Byl odvážný, iniciativní a společenský. Žil ve společenství salesiánů i hochů a rád s nimi pracoval. Všechny tyto vlastnosti si osvojil od své matky, rodiny a prostředí, ve kterém vyrůstal. Přenesl je všechny do své „rodiny“ na Valdocco, kde je přijaly stovky chlapců. Don Bosco se chtěl stát hlavně milujícím otcem, kterého on sám neměl, a který mu chyběl stejně, jako chyběli otcové těmto opuštěným chlapcům. Sám pak svým salesiánům neustále říkal, že musí být otcí, syny i bratry, kteří jsou spoutáni víc než jen bratrskou láskou a řeholním slibem.²¹

Všechny výše zmíněné charakterové rysy vložil do své činnosti, ale nejvíce se projevovaly hlavně tři, a to: *rozum, náboženství a laskavost*, které bude popisovat pod názvem tři hlavní pilíře tato kapitola.

2.1 ROZUM, NÁBOŽENSTVÍ, LASKAVOST

Mnoho lidí zajímalo, v čem spočívá don Boscova výchova, a proto ve svém listě pro prince Gabrielliho vysvětluje, že se v salesiánských domech využívá speciální systém disciplíny, jež se nazývá preventivní, a neuplatňují se v něm tresty ani hrozby. Jediným způsobem jak dosáhnout kázně a mravnosti u žáků je laskavost, rozum, rozvážnost a osobní přítomnost.²²

I samotné logo salesiánské komunity jednoduše popisuje podstatu preventivního systému a jeho tři pilíře. Jedná se o domeček, kde vládne rodinné prostředí plné lásky - *laskavost*. Jsou to lidé, kteří se drží za ruce a spolupracují - *rozum*. V neposlední řadě jde o šipku, jež směřuje vzhůru k Bohu - *náboženství*.²³

2.1.1 Rozum, rozumnost

Jan Bosco byl praktik, nepoužíval vědeckou terminologii, proto rozum v jeho podání znamená spíš rozvážnost a moudrost, která nemusí předpokládat odborné vzdělání. Jedná se převážně o zdravý rozum, který se nachází ve víře. Tento zdravý rozum měla Janova matka a on ho zdědil a zabudoval do preventivního systému.²⁴

²¹ Srov. BOSCO, T.; NANNI, C. 2006, str. 12 - 22.

²² Srov. MOTTO, F. 2005, s. 51

²³ Srov. SADBA. *Salesiáni dnes*. Praha: Salesiánská asociace Dona Boska. 2008, s. 5

²⁴ Srov. DERMEK, A. *Don Bosco vychovávateľ*. [online]. ©2015 [cit. 2015-03-27]. Dostupné na WWW:<http://knihy.saleziani.sk/book/detail?bookId=19&filter%5Bsearch%5D=don+bosco>, s. 11.

Je překvapující, že právě tuto složku don Bosco uvádí jako základní prvek svého díla, když je to hlavně jeho nápadná a mimořádná laskavost, která na první dojem upoutá. Má to však jednoduché vysvětlení. Laskavost jako vnější projev je vždy viditelnější, než rozum či myšlení. Přesto, kdybychom laskavě uplatňovali nesprávné hodnoty – *myšlenky*, bude to mít horší následky, než když správné hodnoty budeme interpretovat nelaskavě.²⁵

Počátečním významem pro rozum či rozumnost je dialog mezi vychovatelem a vychovávaným. Jde o společné hledání nejlepšího řešení, kdy vychovatel bere v potaz důvody vychovávaného. Tento dialog nikdy nekončí poučováním, ale objevením a vyřešením chyb v pohodové a přátelské rovině.²⁶

Vychovatel se musí neustále snažit proniknout do světa mladých a pochopit ho, nejedná se o nic, čemu by se dalo naučit z knih. Musí uvádět a vysvětlovat důvody chování v jednotlivých situacích.

Avšak rozum v preventivním systému je jen začátek, jak Motto ve své knize napsal: „*Preventivní systém nám však připomíná, že rozum je začátkem výchovného procesu, je jeho vnitřní součástí, a proto je zapotřebí ho rozvíjet, objevit jeho hodnotu, spojit ho s laskavostí a vírou.*“²⁷ Proto ani my nemůžeme skončit jen u rozumu.

2.1.2 Náboženství, víra

Dalším pilířem preventivního systému je náboženství. V dnešní době se pro spousty lidí pod slovem náboženství ukrývá představa, že se jedná jen o účast na *náboženských povinnostech*, jako jsou návštěvy bohoslužeb či dodržování desatera. Z tohoto důvodu je vhodnější a méně zavádějící použít pro další pilíř pojmenování *víra*.²⁸

Křesťanské jádro víry je pevné, ale neustále se obměňuje forma prožívání vztahu k Bohu. Přibývají lidé, kteří se nehlásí ke křesťanské víře, a proto je velice složité až nemožné s nimi otevřeně o víře mluvit.²⁹

Přestože víra v Boha je důležitou částí Boscovy výchovy, respektuje se v ní svoboda každého člověka a nevytváří se na ně nátlak. Naopak se vyvíjí snaha nevidět víru jen v bohoslužbách, ale v širších oblastech. Utváření si hodnot: co je dobré, a co špatné nebo například v touze najít odpovědi na otázku, co je smyslem života.³⁰

²⁵ Srov. Tamtéž, s. 10.

²⁶ Srov. BOSCO, T.; NANNI, C. 2006, s. 17

²⁷ Srov. MOTTO, F., 2005, str. 88

²⁸ Srov. SKLENÁŘ, M. *Salesiánská výchova do kapsy*, Praha: Salesiánská asociace Dona Boska. 2012, s. 28

²⁹ Srov. Tamtéž, s. 28

³⁰ Srov. Tamtéž, s. 29

Pro samotného dona Bosca je nepředstavitelné, aby byl preventivní systém bez víry v Boha, protože jak sám řekl: „*rozum a náboženství jsou nástroje, které musí vychovatel neustále využívat, vyučovat a on sám praktikovat, chce-li být poslušný a dosáhnout svého cíle.*“³¹ Jak ale bylo výše zmíněno, preventivní systém by dobře nefungoval bez laskavosti.

2.1.3 Laskavost, láska

Láska vydrží vše, to jsou pro třetí pilíř velice výstižná slova, která řekl apoštol Pavel v Listu Korinským: „*Láska je trpělivá, ... všechno snáší, všemu věří, vždycky doufá, všechno vydrží.*“³² (1 Kor 13,7.8)

Don Bosco v lásce žil a rozdával ji kolem sebe, protože věděl, že k tomu, aby vychovatel navázal kontakt s vychovávaným, musí projevit svou laskavost. Tedy nestačí, aby vychovatel své svěřence miloval, ale je důležité, aby oni sami viděli, že jsou milováni.³³ Je třeba chovance přesvědčit, že ten, kdo ho vychovává, mu nechce jen něco přikazovat a kárat jej, ale že se chce upřímně stát jeho přítelem.³⁴

Vychovatelova laskavost se může projevit v několika rovinách. Motto ve své knize *Výchovný systém Jana Bosca* píše, že laskavost má tři dimenze, které poukazují, jak ji lze právě z pohledu vychovatele chápat.³⁵

2.1.3.1 Boží láska

První z nich je laskavost jako *boží láska*, ve které vychovatel vnímá, že Bůh má s každým určitý plán a on, jako vychovatel, má za úkol mu pomoci si tento plán uvědomit a uskutečnit ho.

2.1.3.2 Reálná láska

Další dimenzí, že laskavost je *reálná láska* a utvářejí se v ní pevná přátelská pouta. Je to láska trpělivá ale nekompromisní.

³¹ Srov. DŘÍMAL, L. *Preventivní systém dona Bosca*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2013, s. 26

³² Srov. FLEK, A. *Bible, překlad 21. století*. Praha: Bilion, 2009, s.1456

³³ Srov. KAPLÁNEK, M. *Výchova v salesiánském duchu*. Praha: Portál, 2012, s. 31

³⁴ Srov. MOTTO, F., 2005, s. 91

³⁵ Srov. Tamtéž, s. 76 - 78

2.1.3.3 Intenzivní pedagogická láska

Poslední, laskavost jako *intenzivní pedagogická láska*, vzniká díky přátelskému vztahu vychovatele a vychovávaného, kdy si vychovávaný osvojuje hodnoty, kterými se vychovatel řídí ve svém životě³⁶

Je velice důležité nejen projevovat vůči mladým náklonnost, ale také žádat dodržování pravidel. Jelikož mládež často a rychle zapomíná, co má udělat a čemu věnovat svou pozornost, musí se jim neustále něco připomínat. Právě laskavost je tou nejlepší možností, a proto je nedílnou součástí preventivního systému.

³⁶ Srov. Tamtéž, s. 76 - 78

3 PREVENTIVNÍ VS. REPRESIVNÍ SYSTÉM

Předchozí kapitoly představily vývoj a základní složky preventivního systému. Ten by pravděpodobně tolik nevynikl, kdyby nebyl postaven do protikladu s represivním systémem. Sám Don Bosco tvrdí, že ve výchově se vždy využívaly dva systémy: „*Vždy se používaly dva systémy ve výchově mládeže: preventivní a represivní...*“.³⁷

Tato kapitola představí hlavní rozdíly právě mezi preventivním a represivním systémem.

3.1 PREVENTIVNÍ SYSTÉM

Samotný výraz *preventivní* je synonymem pro slovo *předcházet* nebo *připravit*, jedná se o připravení jedince k dosažení uspokojivého a účinného cíle pro něj samotného i pro společnost.³⁸ Pomocí výchovy se předchází špatným vlivům, které by mohly ohrozit vychovávaného.

Preventivní systém funguje na principu vnímavého předložení a vysvětlení pravidel.³⁹ U svěřenců se předpokládá schopnost porozumět daným pravidlům a vědomá spolupráce.

Vychovatel pak jen dohlíží na plnění těchto pravidel svou osobní přítomností, dobrým příkladem i radou a hlavně napomínáním, které by však mělo být laskavé. Zároveň u svých svěřenců musí počítat s mladickou nerozvážností a nezkušeností.⁴⁰

Ti, kteří dohlízejí na dodržování řádu i jejich asistenti, by se měli obrnit trpělivostí a nemělo by je omrzet neustálé odůvodňování jejich požadavků. Zejména samotná přítomnost vychovatele nemá být chápána jako dozor, ale jako klasická situace. V každé situaci, by při komunikaci se svěřenci měli být laskaví⁴¹

Samozřejmě tento systém má jak své klady, tak i zápory.

3.1.1 Nevýhody preventivního systému

Největší nevýhodou preventivního systému je jeho náročnost, jež je kladena na samotného vychovatele, který tento systém využívá.⁴² Nejen že se stará o dodržování pravidel, ale musí být schopen své svěřence vést tak, aby předcházel jejich porušování.

³⁷ Srov. DERMEK, A., s. 8

³⁸ Srov. BOSCO, T.; NANNI, C. 2006, s. 143

³⁹ Srov. HROMÁDKO, J. 2006, s. 12

⁴⁰ Srov. MOTTO, F. 2005, s. 39

⁴¹ Srov. AUBRY, G., s. 60

⁴² Srov. Tamtéž, s. 62

Když už se pravidla poruší nebo se vyskytne nějaký problém, vychovatel musí nejprve vyřešit otázku, zda dané situaci mohl předejít. Teprve po opakovaném porušení pravidel, může hledat možnosti špatného přístupu u svěřence.⁴³

Na to navazuje další nevýhoda, a tou je časová náročnost spočívající v dlouhodobosti působení na vychovávané.

Preventivní systém je založen na interiorizaci tzv. zvnitřnění, což je přijetí postojů, norem a hodnot, které uznává daná společnost či skupina za vlastní.⁴⁴ Osvojení nových hodnot je většinou dlouhodobá záležitost. Z toho důvodu je úspěšné použití preventivního systému časově náročné.

3.1.2 Výhody preventivního systému

Jak bylo zmíněno výše, nevýhodu preventivního systému můžeme vidět hlavně z pohledu vychovatele. Oproti tomu výhody pocítí zejména svěřenci.

Dospívající mládež, u které je tento systém používán nejvíce, bývá nevyzrálá a lehkomyšlná a snadno zapomíná na daná pravidla.⁴⁵ Tím, že je laskavě upozorňována jen slovně, bez fyzických trestů, je pro ně jednodušší a příjemnější tato pravidla dodržovat. Při opakovaném připomínání pravidel je vysoká šance, že si je svěřenec osvojí do takové míry, aby pomohl s jejich dodržováním u ostatních jedinců.⁴⁶

3.2 REPRESIVNÍ SYSTÉM

Opakem preventivního systému ve výchově je systém represivní. Jeho základem je jasné předložení a vysvětlení pravidel, a s nimi související sankce při porušení. Tato pravidla jsou přesná, přísná a musí se nekompromisně dodržovat, při jejich porušení následuje předem stanovený trest, většinou fyzický. U případného dodržení pravidel může následovat odměna.⁴⁷

Jedná se o komplexní označení metod používaných ve výchovných, vojenských, nápravných nebo vězeňských zařízeních. Na správné dodržování pravidel zde dohlíží stanovené osoby, které musí být přísné jak vzhledem, tak chováním a nesmí navazovat důvěrné vztahy se svěřenci. To by zmenšovalo jejich autoritu. Objevují se co nejméně, většinou jen tehdy když je potřeba řešit důležitý problém nebo trestat.⁴⁸

⁴³ Srov. HROMÁDKO, J. 2006, s. 12

⁴⁴ Srov. KOLÁŘ, Z. a spol. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 59

⁴⁵ Srov. DERMEK, J., s. 8-9

⁴⁶ Srov. AUBRY, G., s. 61

⁴⁷ Srov. Tamtéž, s. 60

⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 60

I u tohoto systému se dostáváme k jeho kladům a záporům, u kterých je vidět, že záleží na subjektivním pohledu a uvážení.

3.2.1 Nevýhody represivního systému

Represivní systém je nevýhodný tím, že se vychovatel odcizí vychovávanému, který začne pravidla dodržovat jen při vychovatelově přítomnosti. Nedochází zde ke zvnitřnění hodnot, jako u systému preventivního. Svěřenec tedy nemá motivaci k tomu, aby stanovená pravidla dodržoval, když mu nehrozí žádný trest.⁴⁹

3.2.2 Výhody represivního systému

Výhodou tohoto systému je nenáročnost jak pro samotného vychovatele, tak i pro vychovávaného. Oba tyto činitele dobře znají svá práva a povinnosti. Vychovatel jen dohlíží na jejich dodržování, v případě trestání se může schovat za předpis a trestat z nařízení řádu, který byl porušen. Na druhé straně svěřenec, který nechce být potrestán, stanovená pravidla bez bázně dodržuje a v okamžiku nepozornosti vychovatele se chová, jak byl zvyklý. Svou poslušností se brání postihu.⁵⁰

⁴⁹ Srov. HROMÁDKO, J. s. 12

⁵⁰ Srov. HROMÁDKO, J. s. 11 - 12

4 VÝCHOVA

Když se bavíme o výchovných systémech, je důležité zaměřit se i na samotný pojem výchova.

Slovo výchova je složité definovat, protože v češtině má dva významy. Výchovu můžeme chápat v širokém slova smyslu, zde se jedná o všechny procesy, které utvářejí osobnost jedince, nebo v užším slova smyslu, kdy k pojmu „*výchova*“ je přidáván pojem „*vzdělání*“.⁵¹

Jelikož v této práci píšeme o celkovém utváření osobnosti jedince, je vhodné se dále zmiňovat jen o samostatném výrazu „*výchova*“ chápaném v širším slova smyslu, který obsahuje výchovu v užším slova smyslu i vzdělání.

4.1 HISTORICKÝ POHLED NA VÝCHOVU AŽ PO SOUČASNOST

K pochopení vzniku výchovných systémů, je potřeba se zaměřit na samotný historický vývoj výchovy.

Výchova je důležitou složkou v životě každého jedince, jež rozvíjí jeho vrozené schopnosti. V každém historickém období se vyskytují různé způsoby výchovy, začínaje dobou kamennou a konče současností, od přísné represivní výchovy k výchově mírnější, jako je preventivní.

Už v době kamenné můžeme hovořit o výchově, která se zaměřovala na naučení se jak přežít. V Egyptě byl kladen důraz na výchovu s duchaprázdným učením z paměti. Ve Spartě se místo klasickému vzdělávání dávalo přednost tvrdé výchově tělesného a vojenského výcviku. Naproti tomu v Athénách byla výchova založena na souznění tělesné i duševní kráse tzv. kalokagathia.⁵² Pojem kalokagathia pochází z antického Řecka a vyznačuje myšlenku spojení dobra, pravdy a krásy, což je ideál, který se ve vývoji lidstva vyskytuje stále.⁵³

V Evropě jako takové byl ve školách převážně prosazován přísný, autoritativní výchovný styl. Tento styl vylučuje kladný vztah vychovatele vůči vychovávanému, domáhá se slepé poslušnosti pod hrozbou trestu. Jedná se vlastně o výše zmiňovaný represivní výchovný systém.

Proti tomuto systému stálo mnoho myslitelů a pedagogů jako například J. A. Komenský, ten prosazoval používání metod, které uznávaly vývoj dítěte bez trestů a byly založené na uspořádanosti. Další v řadě byl pedagog J. J. Rousseau, vycházející z kladných emocí k dítěti, z dětské jedinečnosti a individuality. Stavěl se za samostatnost dítěte. Neméně důležití byli humanistický pedagog J. H. Pestalozzi

⁵¹ Srov. VALIŠOVÁ, A.; KASÍKOVÁ, H. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2011, s. 57

⁵² Srov. JÚVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Čtvrté rozšířené vydání. Brno: Paido, 1997, s. 7 - 8

⁵³ Srov. KOLÁŘ, Z. 2012, s. 61

či ruský pedagog A. S. Makarenko, který výchovu spojoval s důvěrou v lidskou důstojnost.⁵⁴

V dnešní době se klade důraz na individuální potřeby vychovávaných a na jejich právo jednat s nimi tolerantně a s úctou jako s partnery. Je zde znatelná snaha o uskutečnění Komenského idey, že výchova by se měla týkat „*všech, ve všem a všestranně*“.⁵⁵

4.2 VÝCHOVNÍ ČINITELÉ

Výchova je založena na interakci vychovatele a vychovávaného. Jde o vzájemné působení pedagoga a žáka, kdy pedagog svým jednáním působí na žáka a naopak žák působí na pedagoga. Tento proces se odehrává za působení výchovných prostředků. Shrneme-li všechny tyto pojmy, hovoříme o výchovných činitelích.

4.2.1 Pedagog (vychovatel)

Pojmem pedagog můžeme chápat rodiče, učitele, vychovatele či vedoucího pracovníka a mnoho dalších. Tato osoba je důležitou složkou výchovného procesu a to z důvodu, že zodpovídá za jeho úspěšnost. Pedagog musí vytvářet výchovně-vzdělávací činnost podle výchozích pedagogických dokumentů, hodnotí úroveň vědomostí jednotlivců i celé skupiny, rozhoduje o tom, které z výchovných prostředků, forem a metod jsou nejvhodnější k dosažení výchovných cílů a to je jen krátký výčet činností, které musí pedagog zvládat.⁵⁶

Pedagogický pracovník nese odpovědnost za vývoj osobnosti jemu svěřených jedinců, za jejich přípravu pro přijetí sociálních rolí. Pomáhá rozvíjet novou generaci.⁵⁷

Proto jsou na každého pedagoga kladeny vysoké nároky v kvalitě jeho odborného vzdělání a charakterových rysech. V praxi jsou znatelné rozdíly mezi každým pedagogem. Jsou pedagogové, kteří mají přirozenou autoritu díky svému laskavému chování k žákům, a na druhé straně jsou tací, kteří si svou autoritu musí vynucovat tresty. Takto získaná autorita není pravá.⁵⁸

Je velice důležité, aby sám vychovatel měl srovnaný žebříček hodnot, protože nemůže společností uznávané hodnoty předávat svým svěřencům, když v ně sám nevěří a neztotožňuje se s nimi. S hodnotovou orientací je spojeno i kvalitní vzdělání, nejen v předmětech, které pedagog vyučuje, ale také orientace ve všeobecných

⁵⁴ Srov. ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 309.

⁵⁵ Srov. JŮVA, V.; JŮVA, V. *Úvod do pedagogiky*, Brno: Paido, 1999, s. 26

⁵⁶ Srov. JŮVA, V.; JŮVA, V. 1999, s. 60

⁵⁷ Srov. VALIŠOVÁ, A.; KASÍKOVÁ, H. 2011, s. 16

⁵⁸ Srov. JŮVA, V.; JŮVA, V. 1999, s. 60

znalostech, především když je tento požadavek kladen i na žáky. Pedagog jako osobnost musí být tvořivý, zásadový, má mít pedagogický optimismus, takt, klid, zaujetí, hluboký přístup k dětem a hlavně musí být spravedlivý. Co se jeho dovedností týká, musí být rétoricky zdatný, organizátorsky nadaný a hlavně musí ovládat komunikační dovednosti. Tyto všechny vlastnosti svěřenci sledují a vnímají a ty jsou rozhodující pro úspěšnost výchovné činnosti u žáků.⁵⁹

4.2.2 Vychovávaný jedinec

Dalším výchovným činitelem je vychovávaný jedinec. Pod tímto pojmem si můžeme představit dítě, žáka ale i dospělého člověka. Cílem výchovy je všestranný rozvoj osobnosti jedince a jeho orientace ve společnosti, ve které vyrůstá a žije. Výchova je ovlivněna zejména individuálními dispozicemi každého jedince, a to fyzickými, psychickými a sociálními.⁶⁰

4.2.2.1 Fyzické předpoklady

Fyzické předpoklady se týkají převážně rozvoje tělesné odolnosti, zdraví, ale také jemné motoriky a koordinace. Zaměřuje se také na citlivost smyslových orgánů. Tyto předpoklady se rozvíjejí v tělesné výchově, ale také ve výchově estetické, jako je výtvarná a hudební výchova.⁶¹

4.2.2.2 Psychické předpoklady

Mimořádná pozornost se věnuje psychickým předpokladům, zejména talentem pro určitou činnost. Tento talent či schopnosti jsou chápány jako rychlé a úspěšné osvojování vědomostí, dovedností a návyků v pedagogickém chodu. Tyto složky jsou na sebe navzájem napojené, takže jedna bez druhé těžko fungují.⁶² Rozvíjet se mohou v každém vyučovaném předmětu.

4.2.2.3 Sociální předpoklady

Dalším faktorem, jenž určuje výchovu jedince a který je zapotřebí rozvíjet, je sociální složka. Vychovávaný jedinec pochází z nějakého prostředí – rodiny či společnosti, která mu od narození předává jisté hodnoty a postoje. Ty mohou být pro pozdější výchovu ve škole pozitivní ale i negativní. Právě prostředí ovlivňuje i průběh

⁵⁹ Srov. Tamtéž, s. 61 - 63

⁶⁰ Srov. Tamtéž, s. 65

⁶¹ Srov. Tamtéž, s. 65

⁶² Srov. JÚVA, V.; JÚVA, V. 1999, s. 65 - 66

a výsledky výchovné činnosti. Pro jedince je demotivující, když necítí ze strany svého okolí žádnou podporu a chválu. Je tedy důležité vytvořit pozitivní atmosféru v prostředí, ve kterém se výchovný jedinec nachází.⁶³

To jsou tři nejzákladnější složky osobnosti, které se ve výchově rozvíjí. U vychovávaného jedince nemůžeme rozvíjet jen některé složky, proto tento proces musí být komplexní. Je to nesnadný úkol a pro pedagoga velice náročný. V této nelehké práci mu pomáhají výchovné prostředky, kterých je značné množství. My si představíme jeden z nejpoužívanějších a tím jsou odměny a tresty.

4.3 VÝCHOVNÉ PROSTŘEDKY A VZÁJEMNÁ KOMUNIKACE MEZI PEDAGOGY A ŽÁKY Z POHLEDU PREVENCE A REPRESÍ

4.3.1 Odměny a tresty

Odměny a tresty jsou nedílnou součástí výchovného procesu, ve školním prostředí usměrňují chování žáků. Patří k nejběžnějším výchovným prostředkům. Při jejich vykonávání je důležitá srozumitelnost. Trestaný nebo odměňovaný jedinec musí vždy znát důvod, proč byl pochválen či potrestán, jinak by toto jednání bylo neefektivní.

Ve zkratce popíšeme tyto dva pojmy a nalezneme v nich spojitost s preventivním a represivním výchovným systémem.

4.3.1.1 Odměny

Čapek o odměnách píše, že se jedná o příjemné působení na člověka, za účelem navodit mu pocit uspokojení: „*působení, spojené s chováním nebo jednáním jedince, které vyjadřuje pozitivní hodnocení a přináší vychovávanému radost a uspokojení některých potřeb.*“⁶⁴

Jak bylo zmíněno, odměnou je pro dítě něco, co mu udělá radost, může se jednat o uznání, pousmání, materiální odměnu, jakou je dárek, návštěva vytouženého místa nebo jakákoliv jiná uspokojující činnost.⁶⁵

Odměny jsou znatelně účinnější, než tresty. Když vychovávaného jedince odměníme, zvyšuje se tím četnost chování, které vede k další odměně. Dítě, které je přehlíženo nebo stále kritizováno, má horší výsledky než dítě odměňované.

⁶³ Srov. Tamtéž, s. 66 - 67

⁶⁴ Srov. ČAPEK, R. *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha: GradaPublishing, 2014, s. 38

⁶⁵ Srov. MAJÁRKOVÁ V. *Jak vychovat zdravě sebevědomé dítě*. Brno, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce A. Řehoř, s. 35

Tímto jednáním se dokonce může negativně ovlivnit vztah vychovatele a vychovávaného jedince.⁶⁶

Naproti tomu, když jsme schopni odměňovat nemateriálním způsobem, je velká pravděpodobnost posílení tohoto vzájemného vztahu. Nemateriální odměnou je myšlena pochvala nebo pousmání a právě na tomto principu odměňování je založen i preventivní systém.

V represivním systému je využívána hlavně materiální odměna, i když ve školním prostředí se většinou jedná o odměnu nemateriální v podobě například pozitivní klasifikace, jako například jednička za uposlechnutí a vykonání příkazu.

4.3.1.2 Tresty

Opakem odměn jsou tresty, které jsou pro člověka nepříjemné a snaží se jim vyhnout: *„je to takové působení, spojené s chováním nebo jednáním jedince, které vyjadřuje negativní hodnocení a přináší vychovávanému nelibost, frustraci nebo omezení některých jeho potřeb.“*⁶⁷ Tresty je možné rozdělit na psychické a fyzické.

Pod pojem fyzický trest můžeme zařadit jakýkoliv bolestivý fyzický kontakt počínaje pohlavkem, přes tahání za vlasy a konče například škrcením.⁶⁸

K trestům psychickým se řadí projev negativních emocí, křik, zákaz oblíbené činnosti a nucení k neoblíbené činnosti, jako je například úklid domácnosti. Ve škole se může jednat o opisování textů nebo negativní kvalifikace v podobě poznámky či pětky za neuposlechnutí příkazu.⁶⁹

Tyto formy trestání se objevují a aplikují právě v represivním systému. Z toho důvodu je celý tento systém založený na trestech, jež jsou pro svěřence nepříjemné, a tak se jim poslušností snaží vyhnout.

Naopak preventivní systém je založen hlavně na odměnách. Přes to, že se v několika knihách objevují zmínky o trestech, jedná se o tresty v podobě slovního pokárání, které je přizpůsobeno tak, že není pro vychovávaného jedince ponižující.⁷⁰

4.3.2 Komunikace

Komunikace patří k základním lidským dovednostem. Je nedílnou součástí výchovy, a proto se o ní v této práci zmiňujeme jako o další podkapitole výchovy.

⁶⁶ Srov. ČAPEK, R. 2014, s. 38

⁶⁷ Srov. ČAPEK, R. 2014, s. 38

⁶⁸ Srov. VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí: Definice – popis – následky*. Praha: GradaPublishing, 2004, s. 31

⁶⁹ Srov. VANÍČKOVÁ, E. 2004, s. 31

⁷⁰ Srov. AUBRY, G., s. 60

Pojem komunikace je odvozeno z latinského slova *communicare* coby „učinit společně“. Jedná se tedy o sdílení či výměně informací.⁷¹

Když probíhá sdílení informací mezi lidmi, hovoříme o komunikaci sociální, ale pokud se komunikace odehrává mezi vychovatelem a vychovávaným, musíme už použít přesnější název a tím je komunikace pedagogická.

4.3.2.1 Pedagogická komunikace

V pedagogické komunikaci jde o dvousměrný proces, protože bez komunikace mezi těmito dvěma výchovnými činiteli by vychovatel nebyl schopen dozvědět se, jestli se žák něčemu naučil nebo jestli pochopil danou látku. Zároveň by chyběla zpětná vazba od žáka.⁷²

Pedagogická komunikace podle míry připravenosti může probíhat ve třech rovinách. Jedná se o komunikaci, kterou jde dopředu vymyslet a detailně připravit, není zde prostor na žádnou odchylku. Dále komunikace připravena rámcově, kdy musí mít učitel značnou praxi v tom, jak by mohla probíhat. Poslední je komunikace nepřipravená, která se odehrává v neopakovatelných situacích ve většinou emocionálně napjaté atmosféře a právě s touto komunikací by měl umět pracovat vychovatel v preventivním systému, měl by být schopný se do takové situace vžít.⁷³

- *Funkce pedagogické komunikace*

Aby pedagogická komunikace fungovala jak má, musí plnit určité funkce. Jedná se o dvě základní poslání. První popisuje, že pedagogická komunikace je nástrojem k uskutečňování výchovy a vzdělávání. Druhá funkce je založena na umožnění vztahů a společné činnosti mezi samotnými účastníky komunikace.⁷⁴ K tomu, aby komunikace fungovala, jsou důležití i její činitelé, které stručně popíšeme v další kapitole.

- *Účastníci pedagogické komunikace*

V předchozí kapitole jsme se zmiňovali o účastnících komunikace, za které by se dali považovat jen učitel a žák, což je velice nepřesné a úzce brané tvrzení. Je zde viditelný

⁷¹ Srov. MAREŠ, J.; KŘIVOHLAVÝ, J. *Sociální a pedagogická komunikace*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 19

⁷² Srov. NELEŠOVÁ, A. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 27

⁷³ Srov. MAREŠ, J.; KŘIVOHLAVÝ, J. 1989. s. 31

⁷⁴ Srov. NELEŠOVSKÁ, A. 2005, s. 28

nesouměrný partnerský vztah v komunikaci. Pedagogická komunikace se netýká jen učitele a žáka, ale celé třídy či skupiny a její vzájemné komunikace.⁷⁵

V pedagogické komunikaci je i důležitý počet činitelů. Čím vyšší je počet účastníků, tím je komunikace složitější, ale není správné, aby pedagog komunikoval jen s jedním žákem. Do této komunikace by mělo být zapojeno co nejvíce jedinců a jejich množství do jisté míry určují školské předpisy.⁷⁶

Do pedagogické komunikace samozřejmě patří i učebnice, počítače, pracovní sešity a další technické prostředky, které ovšem mají komunikaci pomáhat a ne ji ničit.

4.3.2.2 *Verbální komunikace*

Základním prvkem pro komunikaci je mluvení a jednotkou mluvení je slovo, proto můžeme hovořit o verbální komunikaci. Samotná verbální komunikace má ve výchově své místo. Jako první je záměr vychovatele něco sdělit, poté následuje samotné sdělení vychovávaným a poslední je dekodování sdělení pomocí rozhovoru mezi učitelem a žákem, kdy se žák ujišťuje, že pochopil vše, co mu bylo sděleno.⁷⁷

Základem verbální komunikace jsou paralingvistické aspekty řeči, jedná se o hlediska řeči, které nejdou znázornit v písemném textu. Přesněji to jsou:

- *Intenzita hlasového projevu*, zde se sleduje hlasitost projevu
- *tónová výška hlasu*, sleduje melodii hlasu, zda je stejná či se mění
- *barva hlasu*, uvádí monotónnost či živost v hlase
- *délka projevu*, vypovídá o tom, jakou dobu trvá daný akustický projev
- *rychlost projevu*, kolik slov bylo řečeno za minutu
- *přestávky v projevu*, dělení projevu, frázování pauzy v řeči
- *akustická náplň přestávek*, zda pauzu vyplňuje ticho či doprovodný zvuk
- *přesnost projevu*, chyby ve výslovnosti a jiné podobné přestupky
- *způsob předávání slova*, dodržení komunikačních pravidel či skákání se do řeči⁷⁸

Jedním ze zásadných aspektů řeči je právě barva hlasu. Dle tohoto hlediska můžeme určit, v jakém emocionálním rozpoložení se nachází právě hovořící osoba.

⁷⁵ Srov. MAREŠ, J; KŘIVOHLAVÝ, J. 1989, s. 32

⁷⁶ Srov. Tamtéž, s. 32

⁷⁷ Srov. NELEŠOVSKÁ, A., 2005, s. 41 - 42

⁷⁸ Srov. MAREŠ, J; KŘIVOHLAVÝ, J. 1989, s. 62

Ve výchově je tento aspekt velice důležitý, protože právě podle emocionálního rozpoložení můžeme poznat, jak danou věc hovořící myslel.

V případě preventivního systému musí být při vysvětlování pravidel i při celkové komunikaci vychovatel laskavý. Tato laskavost se odráží i v jeho hlase, takže necítí-li se pedagog dobře, v jeho hlase se to odrazí a má to značný vliv i na vychovávané.

Naopak v represivním systému, aby fungoval, jak je potřeba, musí vychovatel do své barvy hlasu přidat dostatečnou přísnost a odměřenost.

Tento rozpor v komunikaci se objevuje také u neverbální komunikace, o které bude zmínka v další kapitole.

4.3.2.3 Neverbální komunikace

Neverbální komunikace je označení pro mimoslovní komunikaci, která obsahuje mimiku tváře, řeč těla, řeč očí a spoustu dalších mimoslovních komunikačních prostředků.⁷⁹ Je tedy patrné, že nevyužívá slov.

- *Způsoby nonverbální komunikace*
 - *Sdělování pohledy* - nejčastější nonverbální řečí je právě řeč očí. Už v samotném pohledu je mnoho sdělení tím, že učitel hledí na žáky a žáci na učitele ukazují svůj zájem či nezájem.⁸⁰
 - *Sdělování výrazem obličeje* - výraz obličeje nebo tzv. výraz tváře nám pomáhá určit, v jakém emocionálním rozpoložení se daný člověk nachází, zda je šťastný či nešťastný, veselý nebo smutný. Tyto emocionální projevy jsou, pro jedince primární. Pro určení psychické nálady člověka je mimika velice důležitý zdroj informací⁸¹
 - *Sdělování pohybem* - pokud ve sdělování pomocí výrazu obličeje můžeme zjistit emocionální rozpoložení člověka, právě tímto dalším způsobem zjišťujeme hloubku nebo intenzitu těchto emocí.⁸²
 - *Sdělováním fyzickými postoji* - pod fyzické postoje spadá i výše zmíněné sdělování pohybem. Člověk se rozhýbe a poté zaujme nějaký postoj. Právě z tohoto postoje se dá také mnoho vyčíst. Tímto způsobem sdělování se zabývá posturologie.⁸³

⁷⁹ Srov. NELEŠOVSKÁ, A. 2005, s. 46

⁸⁰ Srov. MAREŠ, J; KŘIVOHLAVÝ, J. 1989, s. 105 - 107

⁸¹ Srov. MAREŠ, J; KŘIVOHLAVÝ, J. 1989, s. 108 - 109

⁸² Srov. Tamtéž, s. 109 - 110

⁸³ Srov. Tamtéž, s. 110

- *Sdělování gesty* - i když jsou gesta blízká pohybům a postojům, není to totéž. Ke gestům řadíme například pokývání hlavou, ale třeba v pedagogice se dají použít gesta pro pokyny „sednout a vstát“.⁸⁴
- *Sdělování dotykem* - dotyk dokáže také sdělit mnohé, například podání ruky řekne o druhém člověku hodně informací, aniž by si to uvědomil. Ve škole lze pouhým dotykem ruky žáka ukáznit ale i povzbudit.⁸⁵
- *Sdělování vzájemným přiblížením či oddálením*⁸⁶ - i samotná vzdálenost či změna vzdálenosti mezi komunikujícími dokáže vyjádřit sympatie a antipatie.
- *Sdělování úpravou zevnějšku* - poslední ze způsobů nonverbální komunikace je samotné sdělování úpravou zevnějšku tzv. Haló efekt.

Jak bylo výše zmíněno, v této komunikaci se nejvíce projevují naše emoce, takže málo kdy se podaří člověku v této komunikaci lhat. Také díky této komunikaci jsme schopni vidět rozdíl mezi preventivním „laskavým“ systémem a represivním „přísným“ systémem.

Vychovatel v preventivním systému je milý, vroucný a přátelský, podle toho se také tváří a chová, naopak vychovatel v represivním systému má přísný vzhled, dokonce až děsivý a jeho chování je až výhružné.⁸⁷

⁸⁴ Srov. Tamtéž, s. 110 - 111

⁸⁵ Srov. Tamtéž, s. 111

⁸⁶ Srov. Tamtéž, s. 111

⁸⁷ Srov. AUBRY, G., s. 60

5 KVANTITATIVNÍ VÝZKUM

Teoretická část této práce se zabývala výchovou, jejími činiteli a prostředky. Zároveň popsala preventivní a represivní výchovný systém. Zmíněno bylo i použití těchto dvou systémů v praxi, spolu s jejich výhodami a nevýhodami.

Ve výzkumné části se pokusíme s pomocí kvantitativní metody zjistit, v jakém zastoupení se jednotlivé systémy objevují v postojích učitelů na základních školách.

5.1 CÍL VÝZKUMU

Cílem kvantitativního výzkumu bylo za pomoci popisné statistiky z dotazníkového šetření zjistit, jaký výchovný systém se odráží v postojích učitelů na základních školách, při jejich výchovném působení na žáky.

5.2 VÝZKUMNÁ OTÁZKA

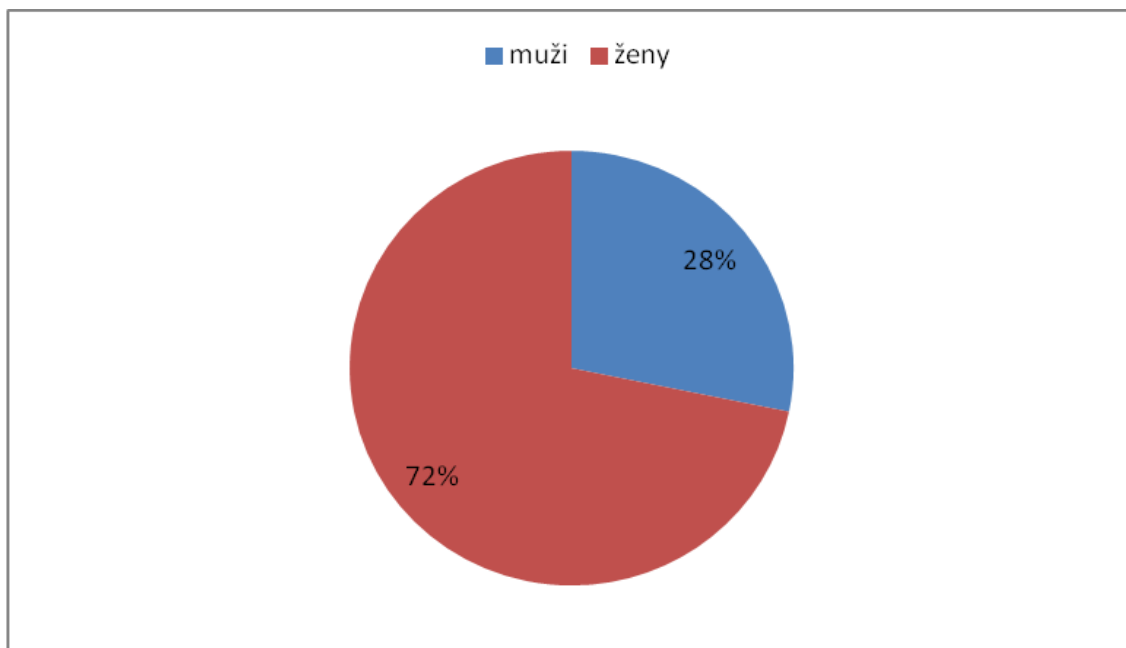
Jako součást výzkumu jsme si stanovili výzkumnou otázku, jež zní: „Jaký výchovný systém se převážně odráží v postojích učitelů při výchovném působení na žáky?“.

5.3 ZKOUMANÝ SOUBOR

Zkoumaná skupina se skládala z učitelů pěti základních škol, z pěti různých měst, s různým počtem obyvatel. Nejnižší počet obyvatel se pohyboval do jednoho tisíce, kde se nacházela jedna ze škol, další škola se nacházela v městě s počtem obyvatel do pěti tisíc a zbylé tři školy se nacházely ve třech různých městech s počtem obyvatel nad deset tisíc lidí. Tyto školy jsem si zvolila převážně z toho důvodu, že jsem s nimi byla jistým způsobem propojená. Jednalo se o školu, kde jsem studovala, kde jsem měla praxi a v které působí moji známí.

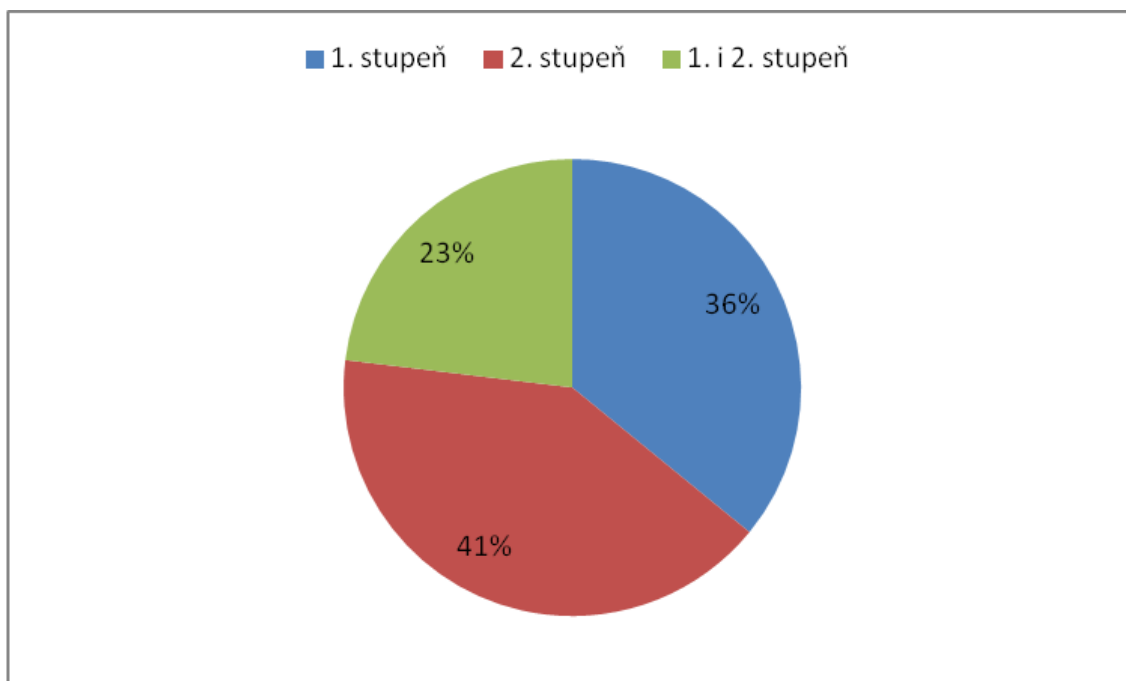
Celkový počet respondentů byl 104 lidí. Výzkum byl šetřen pomocí dotazníků, které použitelným způsobem vyplnilo pouhých 39 respondentů s průměrnou délkou praxe 16,7 let, kdy někteří svou praxi začínali a nejvíce bylo 39 let praxe. Z tohoto počtu respondentů bylo 28 žen a 11 mužů (graf 1), vyučujících na prvním a druhém stupni základních škol. V některých případech respondenti působili na obou stupních. Zastoupení na prvním stupni bylo 14 respondentů (36%), na druhém stupni 16 respondentů (41%) a na obou stupních působil 9 respondentů (9%), což znázorňuje graf 2.

Graf 1: Pohlaví respondentů

Zdroj: vlastní výzkum

Graf 2: Zastoupení pedagogů na jednotlivých stupních základních škol

Zdroj: vlastní výzkum

5.4 METODIKA VÝZKUMU

Pro svou bakalářskou práci jsme zvolili kvantitativní výzkumnou techniku, konkrétně metodu šetření pomocí dotazníku. Tato metoda byla prováděna anonymně. Dotazníky, vytvořené jak v elektronické podobě, tak v podobě listinné, jsme ve většině případů, po konzultaci s ředitelem, rozdali či poslali učitelům k vyplnění.

Na začátku dotazníků respondenti vyplňovali pět základních otázek, týkajících se jejich pohlaví, počtu let v praxi, působení na škole, velikosti školy a velikosti obce, ve které se škola nachází. Ústřední část dotazníku (viz. Příloha I.) byla složena z osmi uzavřených otázek a jedné otevřené otázky. Otázky pro dotazník jsme zformulovali na základě stanovených kritérií (viz. Příloha II.), z popsané teorie výchovných systémů, o kterých se zmiňujeme v předchozích kapitolách.

Kromě jedné uzavřené otázky, která obsahovala tři možnosti jak odpovědět, ostatních sedm obsahovalo dvě předpřipravené odpovědi, ze kterých si respondenti vybírali jednu, jež jim byla v jejich postojích při praxi nejbližší. U poslední otázky, která byla otevřená, jsme se zaměřili na tři klíčová slova – domluva, domluva i trest,trest - podle kterých jsme následné odpovědi respondentů rozřídili do tří kategorií. Z nich jsme poté mohli získat potřebná data. V této poslední otázce měli respondenti možnost odpovědět otevřeně.

Na úplném konci dotazníku byl prostor zmínit vlastní připomínky, názory nebo hodnocení. Této možnosti využili čtyři dotazovaní, pro své komentáře.

Výzkumné šetření probíhalo od 19. 1. 2015 do 2. 3. 2015 a návratnost dotazníků byla 27%.

5.5 INTERPRETACE DAT

Získané informace budou rozděleny do několika kategorií. Každou z otázek rozčleníme do konkrétních skupin, podle toho, kterého kritéria se týkají. Jejich následné vysvětlení bude provedeno ve formě jednostupňového třídění. Tento stupeň bude znázorněn výšečovým grafem, jenž ukáže procentuální hodnotu odpovědí všech respondentů.

5.6 VYHODNOCENÍ DAT

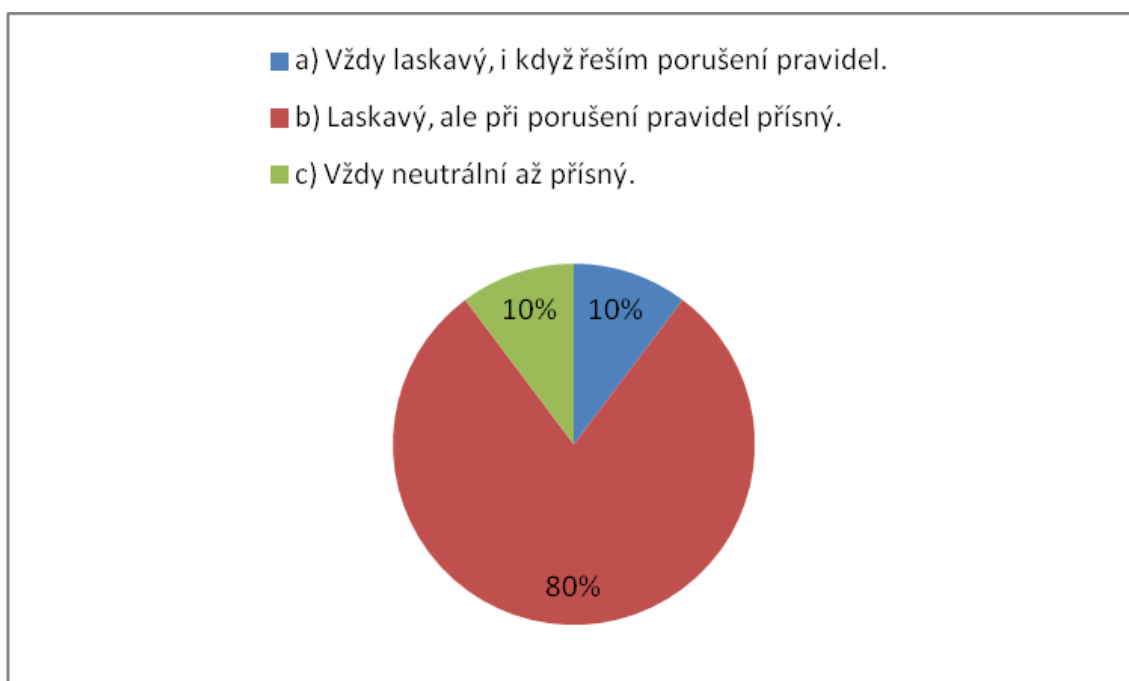
Řazení jednotlivých podkategorií je ovlivněno pořadím zvolených kritérií (viz. Příloha II).

5.6.1 Postoj učitelů při komunikaci s žáky

Tato kapitola vyhodnotí data získaná z otázky č. 1, jež jsme přiřadili k prvnímu kritériu, které se týká hlavně výrazu pedagoga při komunikaci s vychovávaným. Odpovědi dotazovaných jsou předloženy v grafu 3.

- otázka č. 1 – „*Při komunikaci s žáky zaujímám postoj:*“, byla zvolena na základě teoretické části, kde bylo zmíněno, v kapitole 4.3.2 Komunikace, že právě komunikace je nedílnou součástí výchovy
- odpověď a – „*Vždy laskavý, i když řeším porušení pravidel.*“, v sobě skrývá preventivní výchovný systém, vyplývá to z teoretické části, přesněji z kapitoly 3.1 Preventivní systém.
- odpověď b – „*Laskavý, ale při porušení pravidel přísný.*“, i odpověď c – „*Vždy neutrální až přísný.*“, vychází z represivního systému, tato tvrzení jsou podložena v kapitole 3.2 Represivní systém.

Graf 3: otázka č. 1 - Při komunikaci s žáky zaujímám postoj:

Zdroj: vlastní výzkum

Jak je z tohoto grafu patrné, většina dotazovaných, přesně 80%, ve své komunikaci s žáky využívá, i když velmi skrytě, represivní výchovný systém, který odpovídá možnosti B - „*Laskavý, ale při porušení pravidel přísný.*“ Další dvě možnosti jsou na stejné úrovni. První z nich C - „*Vždy neutrální až přísný.*“ (10%) odpovídající represivnímu systému a poslední možnost A - „*Vždy laskavý, i když řeším porušení pravidel.*“, která odpovídá preventivnímu systému, zvolena 10%.

Z celkového počtu 39 respondentů tedy vyplývá, že 31 vybralo odpověď A, 4 respondenti zvolili možnost B a stejný počet, tedy 4, vybrali odpověď C.

5.6.2 Vztah učitele a žáka

V této podkapitole budeme vyhodnocovat data získaná z otázek č. 4 a 8, které jsme přiřadili k druhému kritériu. Otázka č. 4 – „*Ve škole:*“ se zabývá vztahy učitelů s žáky. Odpovědi dotazovaných jsou znázorněny v grafu 4. Otázka č. 8 – „*Když mě okolnosti donutí k trestání*“ se věnuje ohleduplnosti učitelů v případě trestání žáků. Výsledky jsou uvedeny grafu 5.

- otázka č. 4 – „*Ve škole:*“, je stručná a odůvodnění jejího použití se nalézají v celé práci, která se soustředí na vztah učitele a žáka.
- odpověď a – „*Udržuji se všemi žáky přátelské vztahy.*“, spadá pod preventivní systém, protože celý tento systém je založený na téměř přátelském přístupu.
- odpověď b – „*Udržuji si od žáků odstup, udržuji vztah žáka a učitele za všech podmínek.*“ v sobě skrývá represivní systém a opět vychází z kapitoly 3.2 Represivní systém.

Graf 4: otázka č. 4 – Ve škole:

Zdorj: Vlastní výzkum

Na tomto grafu můžeme pozorovat, že 67% dotazovaných se žáky udržuje vztahy na rovině v souladu s represivním systémem. Nejčastěji volenou odpovědí byl represivní systém, tedy odpověď B – „*Udržuji si od žáků odstup, aniž by to narušilo*

můj profesionální vztah s žáky.“ Druhá volená možnost byla odpověď A – „*Udržuji se všemi žáky přátelské vztahy.*“, kterou zvolilo 33% respondentů a odpovídá preventivnímu systému.

Zde je patrné, že z 39 respondentů jich 26 upřednostňuje represivní systém a polovina, tedy 13 dotazovaných, dává přednost systému preventivnímu.

- otázka č. 8 – „*Když mě okolnosti donutí k trestání:*“ byla zvolena na základě toho, zda jsou učitelé ohleduplní v případě trestání žáků.
- odpověď a – „*Trestám v soukromí.*“ poukazuje na to, že i když je preventivní systém proti trestání, občas se vyskytne situace, kdy se tato zásada musí porušit. V tomto případě je ovšem stále důležité myslet na pocity svěřeného jedince.
- odpověď b – „*Trestám „veřejně“*“ v sobě ukrývá represivní systém, kdy se jedná o trestání pro jedince nepříjemné a toto trestání může narušit vztah učitele a žáka, což potvrzuje kapitola 3.2.1 Nevýhody represivního systému.

Graf 5: otázka č. 8 - Když mě okolnosti donutí k trestání:

Zdroj: vlastní výzkum

V tomto grafu vidíme, že 64% dotazovaných se nebojí žáky trestat veřejným, pro svěřence ponižujícím způsobem, jež využívá represivní systém. Nejčastěji volenou odpovědí, byl represivní systém, tedy odpověď B – „*Trestám „veřejně“, jako poučení*“

pro všechny.“ Druhou možností byla odpověď A – „*Trestám v soukromí.*“, kterou zvolilo 36% respondentů a odpovídá preventivnímu systému.

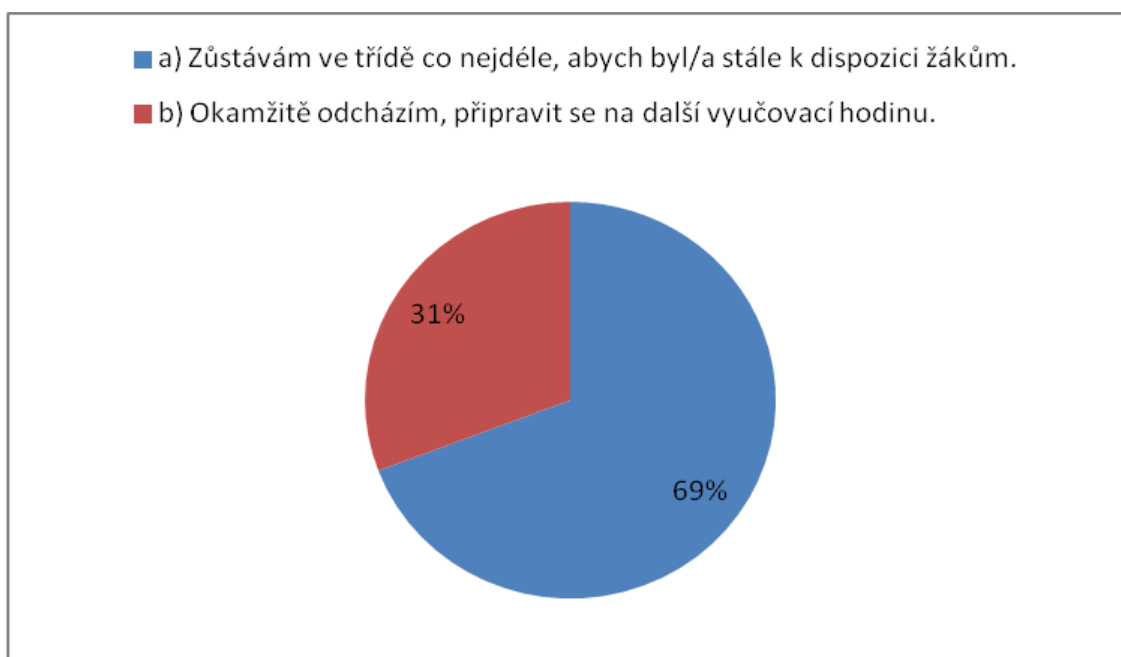
Z celkového počtu 39 respondentů 25 jich dává přednost represivnímu systému a zbylých 14 dotazovaných systému preventivnímu.

5.6.3 Přítomnost učitele v blízkosti žáka

V této kapitole se budeme věnovat vyhodnocení dat z otázek č. 3 a 7, jež jsme přiřadili k třetímu kritériu. Otázka č. 3 – „*Když skončí vyučovací hodina:*“ se zabývá přítomností učitelů ve společnosti žáků i mimo vyučování. Odpovědi respondentů jsou vyznačené v grafu 6. Otázka č. 7 – „*Zapojujete se do aktivit Vašich žáků?(pořádání a hraní různých her)*“ se zaměřuje na aktivnost učitele v přítomnosti žáků v i mimo vyučování. Odpovědi na tuto otázku jsou vyznačené v grafu 7.

- otázka č. 3 – „*Když skončí vyučovací hodina:*“ poukazuje na to, že oba výchovné systémy jsou založené na dohlížení, aby daná pravidla byla dodržena.
- odpověď a – „*Zůstávám ve třídě co nejdéle, abych byl/a stále k dispozici žákům.*“ v sobě ukrývá preventivní systém a do značné míry obsahuje výše zmíněný pozitivní vztah učitele a žáka.
- odpověď b – „*Okamžitě odcházím, připravit se na další vyučovací hodinu.*“ souvisí s represivním systémem, kdy se projevuje vychovatelova odměřenost.

Graf 6: otázka č. 3 - Když skončí vyučovací hodina:

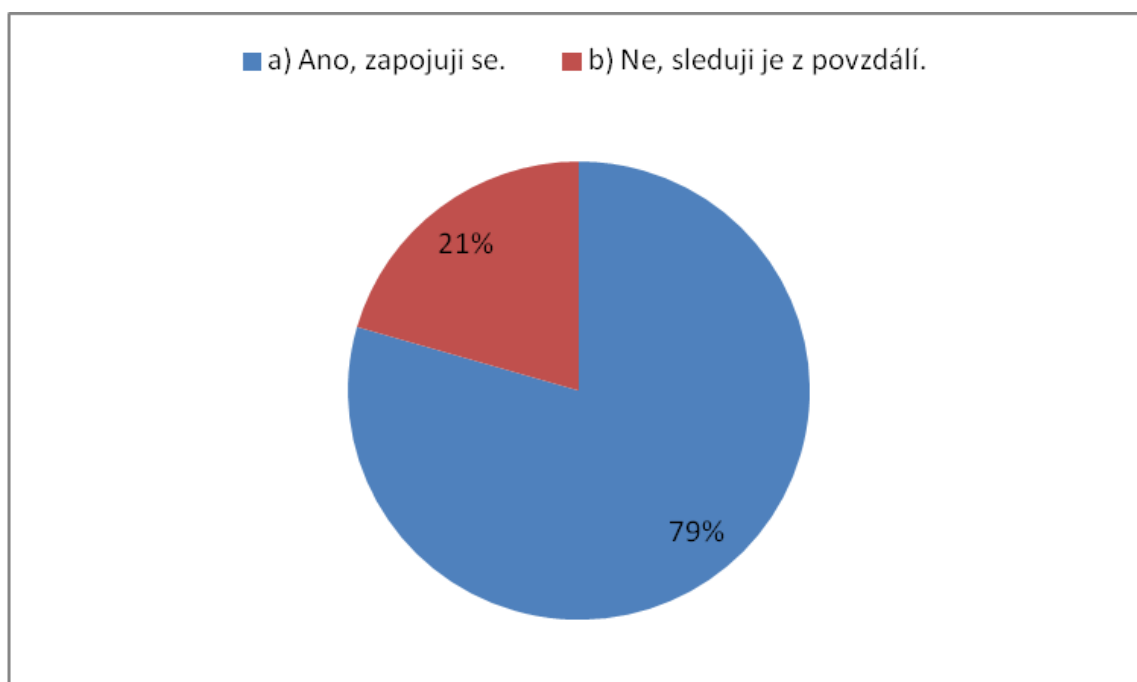
Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu je zřejmé, že 69% respondentů se ztotožňuje s preventivním systémem, který je skryt pod možností A – „Zůstávám ve třídě co nejdéle, abych byl/a stále k dispozici žákům.“ Další, méně volenou možností, je B – „Okamžitě odcházím, připravit se na další vyučovací hodinu.“, kterou zvolilo 31% jedinců a která vychází ze systému represivního.

Z celkem 39 respondentů, se 27 přiklání k odpovědi A. Možnost B zvolilo 12 respondentů.

- otázka č. 7 – „Zapojujete se do aktivit Vašich žáků?(pořádání a hraní různých her)“ stejně jako předchozí otázka poukazuje na to, že jsou tyto systémy založeny na vzájemné blízkosti či odměřenosti mezi pedagogem a žákem.
- odpověď a – „Ano, zapojuji se.“ v sobě opět zahrnuje preventivní systém, z podobných důvodů jako u předchozí otázky.
- odpověď b – „Ne, sleduji je z povzdálí.“ je vytvořena z represivního systému, kdy se vychovatel do činnosti svěřenců nezapojuje a objevuje se zřídka. To dosvědčuje kapitola 3.2 Represivní systém.

Graf 7: otázka č. 7 - Zapojujete se do aktivit Vašich žáků?(pořádání a hraní různých her)

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu jsme se dozvěděli, že 79% dotazovaných opět preferuje spíš preventivní systém a zvolilo možnost A – „*Ano, zapojuji se.*“ Druhá méně volená možnost byla B – „*Ne, sleduji je z povzdálí.*“, kterou si vybralo 21%, v této možnosti se odráží represivní systém.

Z počtu 39 tázaných, si 31 vybralo odpověď A, zbylých 8 respondentů je příklání k odpovědi B

Z těchto dvou grafů je jasně viditelné, že učitelé se snaží být svým svěřencům co nejvíce na blízku.

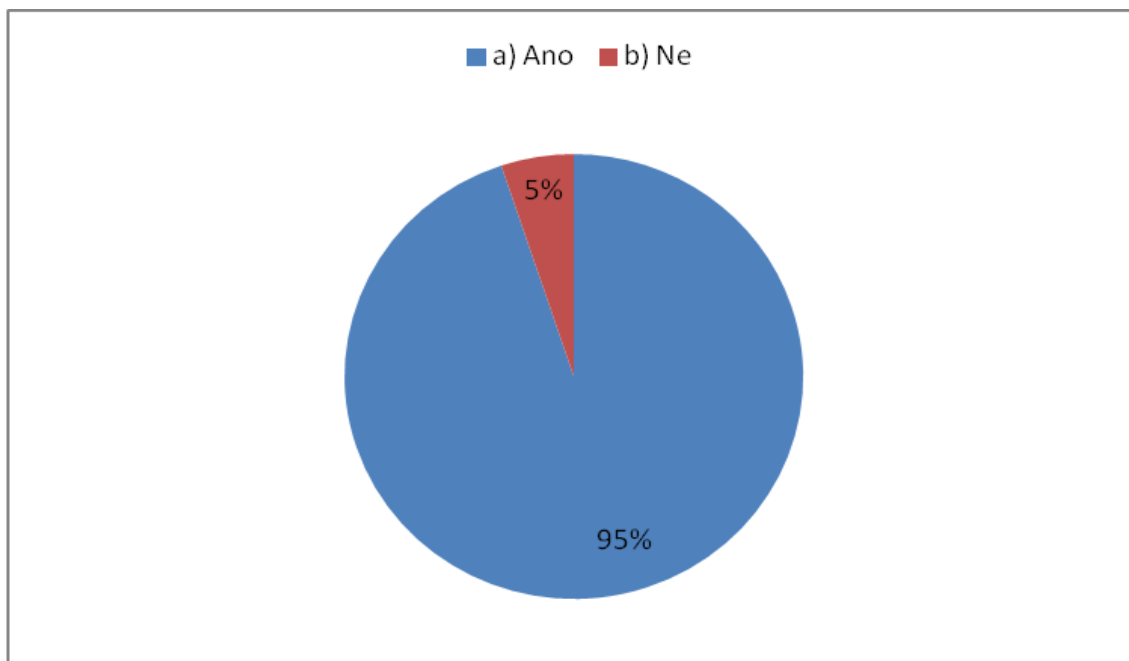
5.6.4 Trpělivé napomínání či trest

Tato podkapitola bude obsahovat vyhodnocení dat získaných z otázek č. 5 a 9, které jsem přiřadila ke čtvrtému kritériu. Otázka č. 5 – „*Ztotožňujete se s tímto výrokem: „Vždy seznámím žáky s pravidly a jsem jim nablízku, abych případně mohl/a upozornit, že dochází k jejich porušování.*“ se zaměřuje na to, zda učitelé vyvíjí snahu pomoci žákům předcházet porušení pravidel. Odpovědi jsou uvedené v grafu 8. Otázka č. 9 – „*Ve zkratce popište, jak zareagujete, když se žák opakovaně dopustí stejného přestupku?*“ se zaměřuje na trpělivost učitele, zda se snaží předejít trestání domluvou. Odpovědi jsou znázorněny v grafu 9.

- otázka č. 5 – „*Ztotožňujete se s tímto výrokem: „Vždy seznámím žáky s pravidly a jsem jim nablízku, abych případně mohl/a upozornit, že dochází k jejich porušování.*“⁸⁸“ je vytvořena přímo z jednoho ze zdrojů mé práce, zabývá se otázkou, jestli učitelé pomáhají žákům předcházet porušení kázně či nikoli.
- odpověď a – „*Ano.*“ v sobě skrývá preventivní systém.
- odpověď b – „*Ne.*“ napak znázorňuje systém represivní.

⁸⁸ Srov. Aubry str. 60

Graf 8: otázka č. 5 - Ztotožňujete se s tímto výrokem: „Vždy seznámím žáky s pravidly a jsem jim nablízku, abych případně mohl/a upozornit, že dochází k jejich porušování.“

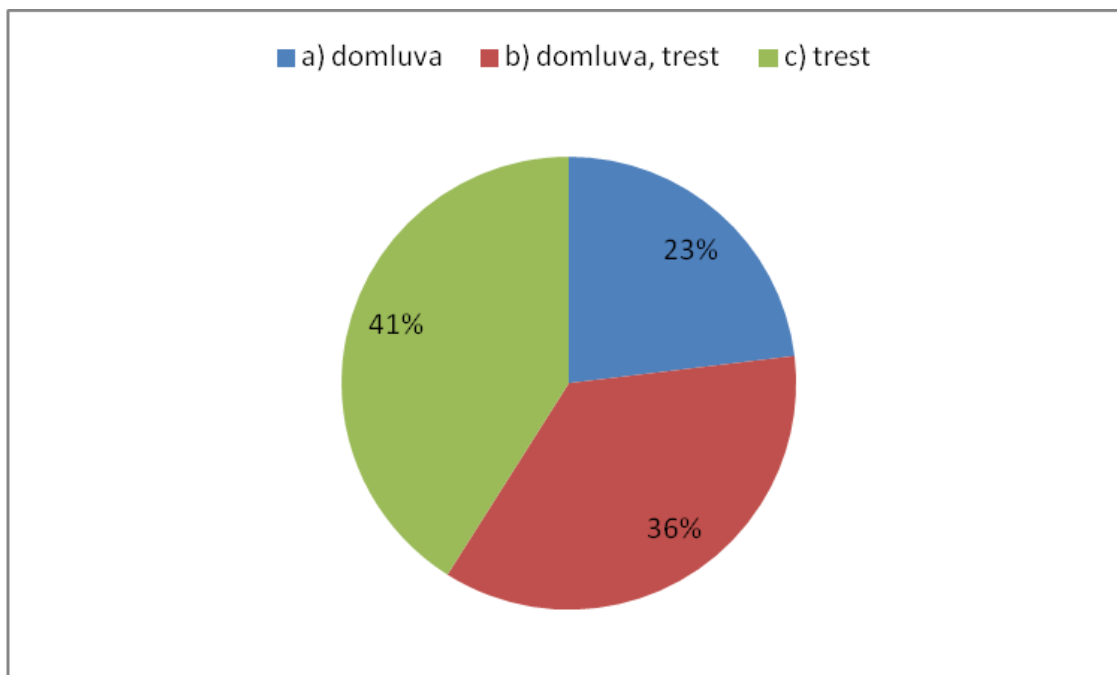
Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu je evidentní, že téměř většina respondentů, přesněji 95% se přiklání k preventivnímu systému, tedy možnosti A – „Ano“. Zbýlých 5% respondentů upřednostňuje represivní systém, tedy možnost B – „Ne“.

Je zjevné, že z celkového počtu 39 dotazovaných respondentů si 37 učitelů vybralo možnost A. Odpověď B vybrali pouze 2 z dotazovaných.

- otázka č. 9 – „*Ve zkratce popište, jak zareagujete, když se žák opakovaně dopustí stejného přestupku?*“. Tuto otázku jsme zvolili v návaznosti na kapitolu 3.1 Preventivní systém, která se zmiňuje o trpělivosti, jež by pedagog měl mít se svými svěřenci.
- Klíčové slovo – „*domluva.*“ je nadřazené, pro preventivní systém, z důvodu nepoužívání trestů.
- Klíčové slovo – „*domluva i trest.*“ a klíčové slovo – „*trest.*“ v sobě skrývají represivní systém právě tím, že i když v této odpovědi zmiňovali respondenti domluvu, hned v zápětí psali i trestech.

Graf 9: otázka č. 9 - Ve zkratce popište, jak zareagujete, když se žák opakovaně dopustí stejného přestupku?

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu je patrné, že 41% respondentů se přiklání k represivnímu systému, tedy možnosti C – „Trest“. Další nejčastěji volenou možností bylo B – „Domluva, trest“, kterou zvolilo 36%, také upřednostňující represivní systém. Poslední možnost C – „Domluva“ zvolilo 23% a tím se přiklonilo k preventivnímu systému.

Zde máme možnost vidět, že z počtu 39 respondentů si 9 zvolilo možnost A, 14 možnost B a 16 si vybralo odpověď C.

5.6.5 Působení učitele (prevence před tresty)

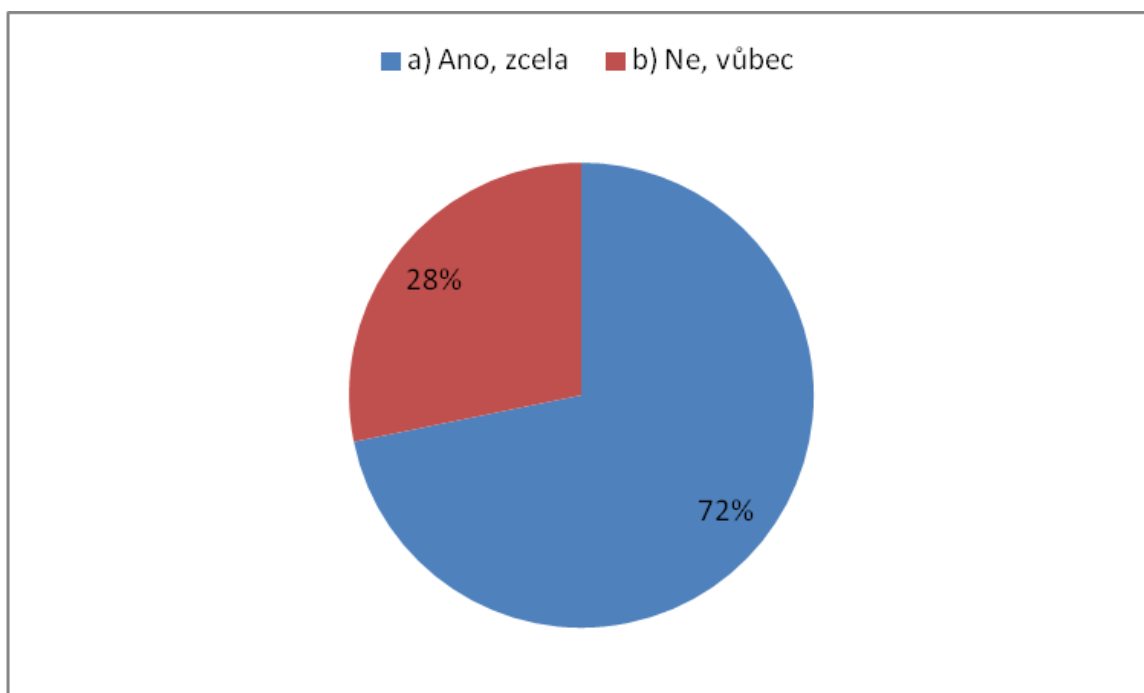
V této poslední podkapitole se zaměříme na výsledky dat získané z otázek č. 2 a 6, které se odvíjely z pátého a posledního kritéria. Otázka č. 2 – „Ztotožňujete se s tímto výrokem: „Chce-li vychovatel, aby se ho žáci báli neuposlechnout, ať se snaží získat jejich lásku. Trestem pro ně bude i to, když jim odepře projevít přízeň.““, i otázka č. 6 – „Je podle Vás dostatečným trestem odepřít žákům Vaši přízeň?“, se zaměřují na to, zda si učitelé myslí, že svým přístupem ke svěřencům je odradí od nekázně.

- otázka č. 2 – „Ztotožňujete se s tímto výrokem: „Chce-li vychovatel, aby se ho žáci báli neuposlechnout, ať se snaží získat jejich lásku. Trestem pro ně bude

i to, když jim odepře projevít přízeň.“⁸⁹“ se dotýká předcházení nekázně. Stejně jako u výroku z otázky č. 5 i tato otázka je tvořena přímo z textu od Aubryho.

- odpověď a – „*Ano, zcela.*“ je odpovědí pro preventivní systém. Už tím, že si učitel myslí, že samotné odepření přízně je trest, přibližuje se k ideám preventivního systému o netrestání.
- odpověď b – „*Ne, vůbec.*“ oproti tomu skrývá systém represivní.

Graf 10: otázka č. 2 - Ztotožňujete se s tímto výrokem: „Chce-li vychovatel, aby se ho žáci báli neuposlechnout, ať se snaží získat jejich lásku. Trestem pro ně bude i to, když jim odepře projevít přízeň.“

Zdroj: vlastní výzkum

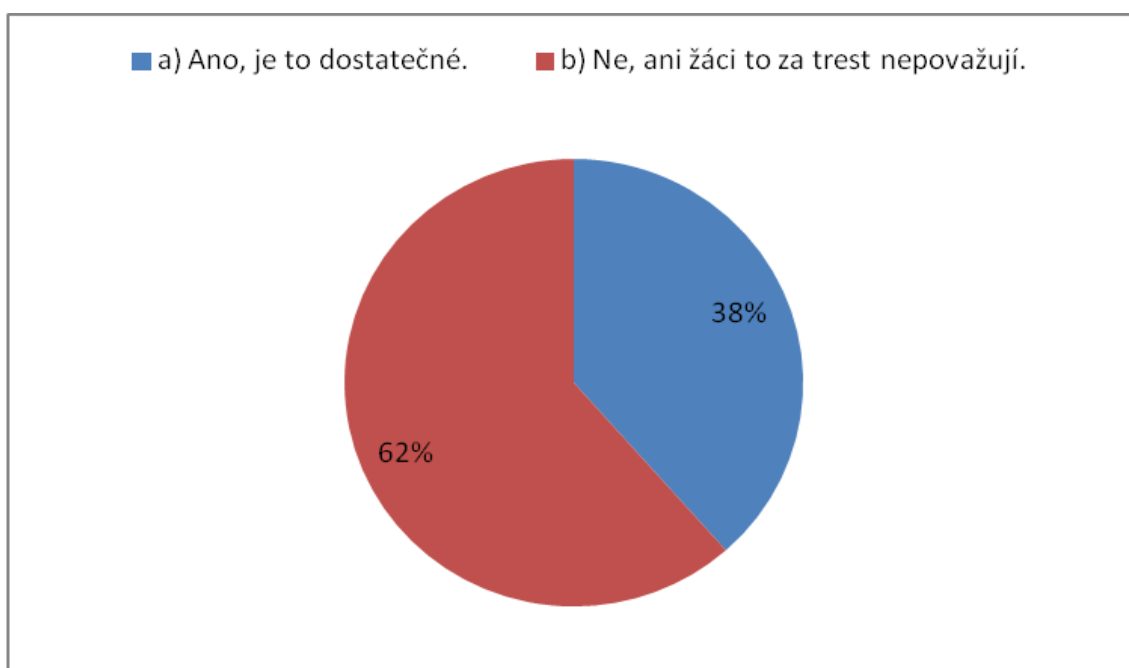
V tomto grafu, je znatelné, že 72% respondentů s daným výrokem souhlasí. Nejčastěji volená možnost odpovídá preventivnímu systému a spadá pod odpověď A – „*Ano, zcela.*“ Druhá vybraná možnost byla odpověď B – „*Ne vůbec.*“, která odpovídá represivnímu systému.

Z celkového počtu 39 dotazovaných respondentů, jich 28 zvolilo možnost A, zbylých 11 bylo pro možnost B

⁸⁹ Srov. Aubry str. 60

- otázka č. 6 – „*Je podle Vás dostatečným trestem odepřít žákům Vaši přízeň?*“ je ověřující možnost otázky č. 2, tudíž jsme ji do dotazníku zařadili ze stejného důvodu.
- odpověď a – „*Ano, je to dostatečné.*“ obsahuje preventivní systém.
- odpověď b – „*Ne, ani žáci to za trest nepovažují.*“ je možností pro represivní výchovný systém.

Graf 11: otázka č. 6 - Je podle Vás dostatečným trestem odepřít žákům Vaši přízeň?

Zdroj: vlastní výzkum

V tomto grafu, je patrné, že 62% respondentů s otázkou nesouhlasí. Nejčastěji volená možnost odpovídá represivnímu systému a spadá pod odpověď B – „*Ne, ani žáci to za trest nepovažují.*“ Druhá vybíraná možnost byla odpověď A – „*Ano, je to dostatečné.*“, která odpovídá systému preventivnímu.

Je patrné, že z celkového počtu 39 dotazovaných respondentů bylo 24 pro možnost B, zbylých 15 zvolilo možnost A.

5.7 ZÁVĚR VÝZKUMU

Cílem výzkumné části této bakalářské práce bylo zjistit, jaký výchovný systém (preventivní nebo represivní) ve svých postojích zauímají učitelé na základních školách. Během tohoto výzkumu jsem si určila pět kritérií, díky kterým se v této části pokusím odpovědět na mou výzkumnou otázku: „Jaký výchovný systém se převážně odráží v postojích učitelů při výchovném působení na žáky?“.

První kritérium - Postoj učitelů při komunikaci s žáky

Toto kritérium ověřovala otázka č. 1 („*Při komunikaci s žáky zauímám postoj:*“), která se věnovala třem předvoleným odpovědím, jaké postoje by mohli pedagogové k vychovávaným jedincům zauímat při komunikaci. Z počtu 39 respondentů si celých 80% vybralo možnost, která nabízela jednu z eventualit chování při komunikaci s žáky, a vycházela právě z represivního výchovného systému („*Vždy neutrální až přísný.*“).

Ze získaných výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že dotazovaní respondenti preferovali možnost neutrálního až přísného přístupu v komunikaci, tedy se přikláněli k represivnímu výchovnému systému

Druhé kritérium - Vztah učitele a žáka

Druhé kritérium prokazovaly otázky č. 4 a 8. Otázka č. 4 („*Ve škole:*“) se zabývala dvěma různými způsoby, jaký vztah by ve škole mohl pedagog udržovat s žáky. Z počtu 39 respondentů si 67 % vybralo možnost, v které pedagog ve škole si od svých žáků udržuje odstup za všech podmínek („*Udržuji si od žáků odstup, aniž by to narušilo můj profesionální vztah s žákem.*“).

Otázka č. 8 („*Když mě okolnosti donutí k trestání*“) nabízela výběr ze dvou možností, které se věnovaly vžití učitelů do pocitů žáka. Z 39 dotazovaných respondentů jich 64 % zvolilo možnost, která nabízela veřejné, tudíž pro dítě potupné trestání („*Trestám „veřejně“, jako poučení pro všechny*“).

Zhodnocení obou otázek ukazuje, že respondenti upřednostňovali pro dítě ponižující veřejné trestání a udržování si odstupů od svých svěřenců, tudíž represivní systém

Třetí kritérium - Přítomnost učitele v blízkosti žáka

Další kritérium ověřovaly dotazy č. 3 a 7. Otázka č. 3 („*Když skončí vyučovací hodina:*“) se zabývala otázkou, zda jsou vychovatelé k dispozici svým žákům. Z 39 respondentů si 69 % vybralo možnost, kde pedagog zůstává žákům k dispozici co nejdéle („*Zůstávám ve třídě co nejdéle a jsem stále k dispozici žákům*“)

Otázka č. 7 („Zapojujete se do aktivit Vašich žáků?(pořádání a hraní různých her)“) se opět věnovala problémem, zda jsou vychovatelé k dispozici svým žákům. Z počtu 39 dotazovaných respondentů, jich vybralo 79 % možnost, která jejich přítomnost potvrzovala („Ano, zapojuji se.“).

Z vyhodnocení dat z obou uvedených otázek se projevilo, že v obou případech většina respondentů svou přítomnost a dispozici žákům kladně potvrdila. Prokázali tím, ve svých postojích k žákům přítomnost preventivního systému.

Čtvrté kritérium - Trpělivé napomínání či trest

Toto kritérium verifikovaly otázky č. 5 a 9. Otázka č. 5 („Ztotožňujete se s tímto výrokem: „Vždy seznámím žáky s pravidly a jsem jim nablízku, abych případně mohl/a upozornit, že dochází k jejich porušování.““) nabízela dvě odpovědi, které se zaměřovaly na ztotožnění se s otázkou, zda se u učitelů vyskytuje snaha pomoci předcházet nekázní. Z 39 respondentů jich 95 % souhlasilo a potvrdilo svou pomoc („Ano“).

Otázka č. 9 („Ve zkratce popište, jak zareagujete, když se žák opakovaně dopustí stejného přestupku?:“) se zabývala trpělivostí učitelů při výskytu nekázně. Zde museli respondenti odpovědět otevřeně. Určila jsem si z teorie tři klíčová slova pro dané systémy, ta mi pomohla s vyhodnocením. Z počtu 39 dotazovaných, jich 41 % zvolilo možnost, jež znázorňovala značnou netrpělivost („Trest“), tedy represivní systém.

Z otázky č. 5 je vidět, že se respondenti přiklánějí k preventivnímu výchovnému systému, avšak v otázce č. 9 většina dotazovaných ve svém tvrzení prokázala, že při porušení kázně používají tresty.

Páté kritérium - Působení učitele (prevence před tresty)

Páté kritérium ověřovaly otázky č. 2 a 6. Otázka č. 2 („Ztotožňujete se tímto výrokem: „Chce-li vychovatel, aby se ho žáci báli neuposlechnout, ať se snaží získat jejich lásku. Trestem pro ně bude i to, když jim odepře projevít přízeň.““) se věnovala dvěma zvoleným odpovědím, které se zabývaly tím, zda si učitelé myslí, že svým přístupem ke svěřencům je odradí od nekázně. Z 39 respondentů, si 72 % vybralo možnost („Ano zcela.“).

Otázka č. 6 („Je podle Vás dostatečným trestem odepřít žákům Vaší přízeň?“) nabízela výběr ze dvou odpovědí, které se jako výše zmíněné možnosti zabývaly tím, zda si učitelé myslí, že svým přístupem ke svěřencům je odradí od nekázně. Z počtu 39 respondentů, jich 62 % zvolilo možnost, která tento výrok vyvrací („Ne, ani žáci to jako trest nepovažují“).

Z vyhodnocení výsledků vyplývá, že v otázce č. 2 se respondenti přiklánějí k preventivnímu systému, což nám v zápětí vyvrací výsledky odpovědí z otázky č. 6, tedy volená možnost zastupuje represivní systém.

Z výše uvedených výsledků a tudíž i celkových výsledků je zřejmé, že většina dotazovaných respondentů ve svých postojích využívá represivního výchovného systému, tento konečný výsledek vychází z odpovědí na otázky č. 1, 4, 6, 8, a 9. U otázek č. 2, 3, 5 a 7 si převážná část dotazovaných zvolila možnost, která odpovídá preventivnímu výchovnému systému.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce je zaměřena na preventivní výchovný systém vytvořený knězem don Boscem a na systém represivní, který je ve výchově využíván po celá staletí. Cílem práce bylo zjistit, který z těchto výchovných systémů je zastoupen v postojích učitelů k žákům na základních školách.

Teoretická část byla zaměřena na vývoj preventivního systému, na historické vlivy jeho vzniku i na samotné hodnoty Jana Bosca, které mu dopomohly tento systém vytvořit. Dále se zaměřoval na výhody preventivního a represivního systému i na samotnou výchovu, její činitele, prostředky a na komunikaci, která obsahovala komunikaci pedagogickou, verbální a neverbální, a její užití v obou výchovných systémech.

Na podstatu, kterou jsme získali v teoretické části, navázala část výzkumná, jež byla vypracována prostřednictvím kvantitativního výzkumu s pomocí dotazníkového šetření. Jako součást výzkumu jsme si stanovili výzkumnou otázku: „Jaký výchovný systém se převážně odráží v postojích učitelů při výchovném působení na žáky?“.

Zhotovený dotazník odpovídajícím způsobem vyplnilo 39 respondentů s průměrnou délkou praxe 16,7 let. Z jejich odpovědí jsme vycházeli při ustanovení konečného závěru. Odpovědi byly interpretovány jedním stupněm třídění a to výsečovým grafem. V konečném výsledku bylo znatelné, že v postojích většiny respondentů se odráží převážně represivní výchovný systém, i když preventivní systém se také vyskytoval ve vysoké míře. Tento výsledek byl po popsání dané tematiky očekáván z důvodu jeho nenáročnosti.

Přestože výsledek šetření nebyl překvapující, velice udivující byla návratnost zodpovězených dotazníků. Této možnosti využilo pouhých 39 respondentů. Bylo by vhodné tento jev příště lépe ošetřit, například intenzivnější přítomností při vyplňování dotazníků. S ohledem na nízkou návratnost dotazníků není možné tento výzkum absolutizovat.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura:

- ALBERTI, P. *Světce Don Bosko*: Nové upravené vydání. Řím: Křesťanská akademie, 1977. ISBN neuvedeno
- AUBRY, G. *Salesiánský duch*, České vydání pro vnitřní potřebu Sdružení salesiánských spolupracovníků. místo neuvedeno: nakladatelství neuvedeno, rok neuveden. ISBN neuvedeno
- *Bible*, překlad 21. století. Praha: Billion, o.s., 2009. ISBN 978-80-87282-00-7
- BOSCO, J. *Můj život pro mladé*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-247-8
- BOSCO, T. *Don Bosco*. Řím: Prostamp, 1990. ISBN neuvedeno
- BOSCO, T.; NANNI, C. *Dej mi duše*, Salesiánská tradice. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7192-882-8
- ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 978-80-7367-273-7
- ČAPEK, R. *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha: GradaPublishing, 2014. ISBN 978-80-247-4639-5
- DŘÍMAL, L. *Preventivní systém dona Bosca*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3888-7
- HROMÁDKO, J. *Preventivní výchovný systém Jana Bosca*. Praha, 2006. Diplomová práce. Karlova univerzita v Praze. Katolická teologická fakulta. Vedoucí práce V. Eliáš
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického šetření: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- JŮVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Čtvrté rozšířené vydání. Brno: Paido, 1997, ISBN 80-85931-43-5
- JŮVA, V; JŮVA, V. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1999, ISBN 80-85931-78-8
- KAPLÁNEK, M. *Výchova v salesiánském duchu*, Praha: Portál, 2012 ISBN 978-80-262-0126-7

- KOLÁŘ, Z. a spol. *Výkladový slovník z pedagogiky 583 vybraných hesel*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2
- MAJÁRKOVÁ V. *Jak vychovat zdravě sebevědomé dítě*. Brno, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce A. Řehoř
- MAREŠ, J; KŘIVOHLAVÝ, J. *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. ISBN 80-04-21854-7
- MOTTO, F. *Výchovný systém Jána Bosca*. Bratislava: Don Bosco, 2005. ISBN 80-8074-022-4
- NELEŠOVSKÁ, A. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: GradaPublishing, 2005. ISBN 80-247-0738-1
- PUNCH, K. *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-381-9.
- SADBA. *Salesiáni dnes*. Praha: Salesiánská asociace Dona Bosca, 2008.
- SKLENÁŘ, M. *Salesiánská výchova do kapsy*, Praha: Salesiánská asociace Dona Boska, 2012, *Salesiánská výchova do kapsy*, 2012
- VALIŠOVÁ, A.; KASÍKOVÁ, H. *Pedagogika pro učitele*. Praha: GradaPublishing, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9
- VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí: Definice – popis – následky*. Praha: GradaPublishing, 2004. ISBN 80-247-0814-0

Elektronické zdroje:

- DERMEK, A. *Don Bosco vychovávateľ*. [online]. ©2015 [cit. 2015-03-27]. Dostupné na WWW: <http://knihy.saleziani.sk/book/detail?bookId=19&filter%5Bsearch%5D=don+bosco>
- NĚMEC, V; ČÍŽEK, T. *Velká francouzská revoluce*. [online]. ©2015 [cit. 2015-03-26]. Dostupné na WWW: <http://www.dejepis.com/ucebnice/velka-francouzska-revoluce/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I. Dotazník

Zdroj: vlastní výzkum

Příloha II. Seznam kritérií

Zdroj: informace z podkapitol 3.1 Preventivní systém a 3.2 Represivní systém

PŘÍLOHY

Příloha I.

Dobrý den,

Jmenuji se Zuzana Ďurkovičová a studuji Pedagogiku volného času na Teologické fakultě Jihočeské university v Českých Budějovicích.

Touto formou Vás žádám, zda byste mi vyplnili dotazník, který je součástí mé bakalářské práce. Dotazník je anonymní, obsahuje 9 otázek a veškerá získaná data budou užita výhradně ke zpracování bakalářské práce na téma Preventivní a represivní systém na základních školách.

U každé otázky zakřížkujte vždy jednu Vámi zvolenou možnost či slovy vepište odpověď

Velice Vám děkuji za spolupráci a Váš čas.

DOTAZNÍK

Datum: 2014/2015

Muž **Žena**

Počet let praxe ve školství:

Působení na: **1.stupni** **2.stupni**

Jak velká je vaše škola?

Počet žáků celkem:.....

Počet žáků 1. stupně:.....

Počet žáků 2. stupně:.....

Škola se nachází v obci s počtem obyvatel

do 500 do 1 tis. do 3 tis. do 5 tis. do 10 tis. nad 10 tis.

1) Při komunikaci s žáky zaujímám postoj:

- a. Vždy laskavý, i když řeším porušení pravidel.
- b. Laskavý, ale při porušení pravidel přísný.
- c. Vždy neutrální až přísný.

2) Ztotožňujete se s tímto výrokem: „Chce-li vychovatel, aby se ho žáci báli neuposlechnout, ať se snaží získat jejich lásku. Trestem pro ně bude i to, když jim odepře projevit přízeň.“

- a. Ano, zcela.
- b. Ne, vůbec.

3) Když skončí vyučovací hodina:

- a. Zůstávám ve třídě co nejdéle, abych byl/a stále k dispozici žákům.

b. Okamžitě odcházím, připravit se na další vyučovací hodinu.

4) Ve škole:

a. Udržuji se všemi žáky přátelské vztahy.

b. Udržuji si od žáků odstup, aniž by to narušilo můj profesionální vztah s žáky.

5) Ztotožňujete se s tímto výrokem: „Vždy seznámím žáky s pravidly a jsem jim nablízku, abych případně mohl/a upozornit, že dochází k jejich porušování.“

a. Ano.

b. Ne.

6) Je podle Vás dostatečným trestem odeprít žákům Vaši přízeň?

a. Ano, je to dostatečné.

b. Ne, ani žáci to za trest nepovažují.

7) Zapojujete se do aktivit Vašich žáků?(pořádání a hraní různých her)

a. Ano, zapojuji se.

b. Ne, sleduji je z povzdálí.

8) Když mě okolnosti donutí k trestání

a. Trestám v soukromí.

b. Trestám „veřejně“, jako poučení pro všechny.

9) Ve zkratce popište, jak zareagujete, když se žák opakovaně dopustí stejného přestupku?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Místo pro jakékoliv připomínky tazatelům:

Příloha II.

SEZNAM KRITÉRIÍ

<u>REPRESIVNÍ SYSTÉM</u>	<u>PREVENTIVNÍ SYSTÉM</u>
slova a tvář vychovatele neutrální a přísné (hrozivé)	vychovatel je laskavý, mluví jako milující otec
vyhýbá se důvěrnosti a trestá veřejně	je přátelský, když musí trestat, tak v soukromí (laskavost, rozum, náboženství)
objevuje se zřídka, většinou jen když trestá a hrozí	je stále nablízku radí a láskyplně opravuje
seznámí s pravidly (zákonem), následně dohlíží, a když se poruší, tak trestá	vysvětlí předpisy a pravidla, následně preventivně upozorňuje i opakovaně (trpělivost)
velká možnost trestů (i fyzických)	pro žáky je mravně nemožné dopustit se přestupků

ABSTRAKT

ŘURKOVIČOVÁ, Z. Preventivní a represivní systém. České Budějovice, 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce J. Vyhnálek.

Klíčová slova: preventivní systém, represivní systém, výchova, výchovní činitelé, výchovné prostředky, kvantitativní výzkum, dotazník, popisná statistika

Práce se zabývá represivním výchovným systémem a preventivním výchovným systémem, který ve své praxi využíval don Bosco. Cílem bakalářské práce bylo zjistit, který ze systémů se odráží v chování učitelů vůči žákům. Práce je rozdělena na pět částí, které se shodují s počtem jednotlivých kapitol. První kapitola popisuje vznik preventivního systému. Druhá část popisuje tři základní pilíře preventivního systému. Třetí kapitola objasňuje rozdíly mezi preventivním a represivním systémem. Čtvrtá část se zabývá výchovou, jejími činiteli a prostředky a jak se odráží v obou systémech. Poslední část obsahuje kvantitativní výzkum, kde bylo použito šetření pomocí dotazníků. Cíl tohoto výzkumu se shoduje s výše uvedeným cílem.

ABSTRACT

Preventive and repressive system at primery school

Key words: preventive system, repressive system, education, education officials, educational resources, quantitative research, questionnaire, deskriptiv analysis

This thesis is about the repressive educational system and preventive educational system which don Bosco used in his practice. The goal of the thesis was to find out what kind of systems is reflected in the behaviour of teachers towards pupils. The thesis is divided into five parts, which coincide with the number of the individual chapters. The first chapter describes the emergence of preventive system. The second part describes the three basic pillars of the preventive system. The third chapter explains the differences between a preventive and a repressive system. The fourth part deals with education, its agents and resources, and as reflected in both systems. The last part contains the quantitative research, where it was used the investigation by questionnaires. The goal of this research is the same as with the above stated goal.